

TARTALOM

4 | VEZÉRCIKK

Szántó T. Gábor:
Kiáltvány a hajléktalanokért

5 | HAGYOMÁNY

Radvánszki Péter:
A Harmadik Templom
már felépült

7 | RÁSZORULÓK

Krausz Viktória:
Sokkal több a rászoruló,
mint a támogató

10 | ANTISZEMITIZMUS

Gadó János:
A mi antiszemitizmusunk
a legrosszabb?

12 | LAUDER JAVNE

A „lauderer identitás”
Interjú Horányi Gáborral,
a Lauder iskola
új főigazgatójával

14 | IZRAELI MAGYAROK

Interneten szerveződő
közösségi élet

16 | NAGYKÖVET

„Egyik rokonunk
a háborúban zsidókat
mentett...” – Dr. Nagy
Andor, Magyarország
új izraeli nagykövete

18 | HETILAP

Új Kelet: Középre pozicionálni a lapot
Interjú Erős-Hajdú Szilvia
főszerkesztővel

19 | TÖRZSVENDÉG

Itámár Jáoz-Keszt versei

20 | GYÖKÉRERŐ

Magyar mádrich Izraelben:
Czékman Balázs

22 | CSALÁDTÖRTÉNET

„Abszolút igazságokban
nem hiszek” – Interjú
Hans-Henning Paetzkével

25 | SZÉPPRÓZA

Berkovits György:
Jelzőművész

28 | NÉMAFILM

Kránicz Bence:
A változás szele – Jiddis
filmek Amerikában

30 | ZSIFI

A mosoly mögött
– Zsidó Filmfesztivál

33 | BÁBVILÁG

A bábuk méltósága
Száz éve született Anna
Margit – kiállítás

34 | SZÍVZSIDÓ

Ne olvadj föl, mint a vaj!
Ben Turán: *Szívzsídó*
– Drámák egy titkos fiókból

30–32. ZSIDÓ

FILMFESZTIVÁL

2013. december
5773. tévétA Magyar Zsidó Kulturális Egyesület
folyóirata
Megjelenik évente tízszer**Szerkesztőbizottság:**Deák Gábor
Hoffman Iván
Itamár József-Keszthelyi
Kovács András
Seres László
Tatár György
Turán Tamás**Szerkesztőség:**Szántó T. Gábor főszerkesztő
Gadó János
Deák Andrea szerkesztőségi titkár
Magó Katinka (pénzügyek)**Állandó külső munkatársak:**Uri Asaf, Csáki Márton,
Németh Ványi Klári,
Pályi Márk, Seres Attila,
Szarka Zsuzsanna,
Vári György, Várnai Pál**A megjelenést támogatja:**Amerikai Joint Magyarországi
Magyarországi Zsidó Örökség
Közalapítvány

nka

Nemzeti Kulturális Alapprogram

A héber és jiddis szavak átírása
a szerzők felfogását tükrözi

Terjeszti a Lapker Rt.

Címlapfotó: Káldori Dániel

A kéziratok szerkesztése lezárult:
2013. november 19-én

Szerkesztőség és kiadóhivatal:

Bálint Ház
1065 Budapest, Révay u. 16.
234-es és 235-ös szoba
Telefon: 311-9214/136, 137
Telefon/fax: (36-1) 311-6665

Lapunk e-mail címe:

info@szombat.org

Címünk az interneten:

http://www.szombat.com

Előfizethető a kiadóhivatalban,

illetve postautalványon

az OTP 11709002-20066703

„Szombat” számú alszámlán

Lapengedély száma:

III/Kul/174/1989.

HU ISSN 0865-3844

Felelős kiadó:

Kirschner Péter, a Mazsike elnöke

Nyomdai előállítás: Pannonia Nyomda Kft.

KIÁLTVÁNY
A HAJLÉKTALANOKÉRT

„Valljuk az elesettek és a szegények megsegítésének kötelességét.”

„Az emberi méltóság sérthetetlen. Minden embernek joga van
az élethez és az emberi méltósághoz.” (Magyarország Alaptörvénye)

A hajléktalanok kriminalizálása keresztényietlen, egyszersmind sérti a hagyományos zsidó értékeken alapuló gondolkodást is.

A hajléktalanok kriminalizálása egyenesen szembemegy minden hagyományos erkölccsel: nem máson alapul, mint az állatvilág erkölcsén: győzőn az erősebb, vesszen a gyengébb.

A kapitalizmus legbrutálisabb fajtája nyilvánul meg benne.

A zsidó és keresztény erkölcsön alapuló politika csak az lehetne, mely arra hív fel: légy szolidáris, próbálj segíteni a betegeken, az elesetteken, azokon is, akik önhibájukból kerültek válságos helyzetbe.

Szegyeny, hogy az egyházak és a hitközösségek még nem emelték fel a szavukat egysegesen a sokszor magatehetetleneket bűnös magatartásuként megbélyegző jogszabály ellen.

Megtesszük hát mi, e szekuláris és vallásos értékeket egyaránt fontosnak tartó lap, a *Szombat* hasábjain. Egy olyan lap hasábjain, mely konzervatív, liberális és szociális értékeket egyaránt magáénak vall, mert tudjuk, az élet komplexebb, bonyolultabb, s az emberi lét törekenyebb, hogysem egyetlen homogén világnézet alapján enyhíthető lenne a létező közösségek megannyi problémája.

A hajléktalanoknak a főváros belterületeiről való kitiltása a középosztály és a kispolgárság lelkiismeretének megkönnyítésére szolgál, hogy ne lássa nap, mint nap a szenvedőket, azokat, akik önhibájukból, vagy önhibájukon kívül kerültek az utcára. Ne lássa azokat, akik a többség segítségével nélkül soha nem térhetnek vissza a társadalomba, a munka és az emberi méltóság vi-

lágába, és a többség segítsége is csak töredékük számára teremti meg a visszautat. A város belterületeiről való kiszorítás csökkenti a hajléktalanok életesélyeit, és csökkenti a társadalom ama jogát, hogy humánus közösségként tekintsen magára.

Tudjuk, nemcsak a hajléktalanok élete van veszélyben. Sokan bár fedél alatt, de fűtés nélkül, létminimumon élnek, s a mindennapi betevő falat beszerzése is gondot okoz számukra. Ők is segítségre szorulnak.

Felhívjuk a társadalom minden felelős szervezetét, minden állampolgárt, tegye meg a tőle telhetőt, hogy szükségét szenvedő embertársaink ne pusztuljanak bele a hidegbe és az éhségbe. Adakozzunk, osszunk ruhát, ételt, állítsunk fel a városban szállítható illemhelyeket, és nyissuk meg házaink pincéit, közös helyiségeit, akár háborúk, vagy természeti katasztrófák idején, hogy polgártársaink ne maradjanak fedél és élelem nélkül a fagyban, nyomorban. Szolidaritásunk gesztusaival teremtsük meg annak lehetőségét, hogy a fedél nélküliek saját életükre és személyükre mint értékre tekinthessenek, mely erőt és esélyt adhat nekik a túlélésre.

Felhívjuk a kormányt, a törvényhozás tagjait és az önkormányzatokat, gondolják újra a szegénypolitikát, a vonatkozó jogszabályokat, s a társadalmi szolidaritást felélesztve és megtestesítve, próbáljanak a lakosság tehetősebb rétegeinek közreműködésével enyhíteni a legelesettebbek gondjain, könnyítsenek a rászorulóknak terhein és a fedél alatt élők lelkiismeretén.

Nem lehetetlent javasolunk, hanem lehetőséget. Arra hívjuk fel a döntéshozókat, hogy az emberi és nemzeti szolidaritás alapvető eszméje szerint cselekedjenek.

Szántó T. Gábor

Hanuka van, tél közepi fény- és szabadságünnep, az egykor idegen kultusz által beszennyezett jeruzsálemi Templom újjáavatásának ünnepe. A keresztény világ rövidesen karácsonyt ünnepel, melyet a szeretet ünnepének is neveznek. A szabadság azonban, tudjuk, szolidaritás nélkül nem válhat igazi emberi ünnepé, miként a szeretet ünnepe sem valósulhat meg tettek nélkül. Márpedig ma is sokan vannak, akik nemcsak emberi együttérzésre, hanem segítségre szorúlnak. Összeállításunk róluk és értük szól, s egy emberibb világ reményéről.

A HARMADIK TEMPLOM MÁR FELÉPÜLT

A Tánáchban majdnem minden főszereplő hajléktalan vagy menekült. Gondolhatunk a Genézis könyvében Ádám és Éva kiűzetésére,¹ vagy a „kóborló és bűdosó” Káinra.² Eszünkbe juthat Ábrahám elvándorlása Egyiptomba,³ vagy Ábrahám és Izsák menekülése Gerárba,⁴ Jákob vándorlása, bűdosása Chárába,⁵ és végül Egyiptomba.⁶ Ne felejtjük el az Egyiptomba hurcolt Jeremiást,⁷ vagy a babiloni fogságban prófétáló Ezékielt.⁸ Legfőképpen azonban Mózes hajléktalan. Olyannyira, hogy igazi otthonába, Izrael földjére, egész életében nem lép. A Tóra utolsó könyve⁹ leírja utolsó beszédeit a zsidó népnek, utolsó sorai pedig leírják, hogyan megy fel Nébó hegyére, és hal meg, teljes erejében, látva Kánaán földjét, de oda be nem lépve.¹⁰

Mi lehet az oka annak, hogy ilyen életük volt a zsidó hagyomány főszereplőinek?

A Tórában minden narratíva szorosan és organikusan kapcsolódik a szövegkörnyezetéhez, a kontextusához. Ha megvizsgáljuk a fenti történeteket, a legtöbbjükben szembeötlő az otthonuk elhagyása előtti bűn elkövetése. Káinnál és Mózesnél különösen egybevágh az, hogy mindketten megöltek egy embert, és ezen tettük is a menekülésük oka.¹¹ Ugyanakkor, amikor Mózes megöli az egyiptomi rabszolgatartót, az indokolt, mások védelmében elkövetett cselekedetnek tekinthető. A probléma az, hogy az akkori hatalom, vagyis a Fáraó ezt halálos bűnnek tekintti, akármennyire is az ő házában nevelkedett Mózes.

A Tánách azonban nem azért íródott, hogy mi ítélkezzünk a szereplői felett. A szegénység, vagy a hajléktalanság nemhogy „nem bűn”, hanem megkülönböztetett figyelmet követel meg a társadalom többi tagjától. „Midőn elszegényedik testvéred és lehanyatlik keze melletted, támogasd őt, akár jövevény, akár zsellér,

Képünkön a Harmadik Templom számítógépes fantáziarajza

Az egyetlen út
a gazdasági
és szociális
stabilitáshoz
az etikus
társadalomban
rejl.

hogyan élhessen mellette. Ne végy tőle kamatot vagy többletet, s félj Istenedtől, hogy élhessen testvéred mellette.”¹² Vagyis, mi nem csupán nem ítélkezhetünk a szegények vagy hajléktalanok felett, hogy milyen okból kerültek helyzetükbe – a zsidó törvény a cselekvést várja el tőlünk: a társadalmi igazságtalanságok eltüntetését. A tórai indoklás arra figyelmeztet, hogy valahol, valamikor mi is voltunk, és talán leszünk is ilyen rettető helyzetben. Ezt az állandó figyelmeztetést a Tóra a „mert jövevények voltak Egyiptom országában” többszöri ismétlésével hangsúlyozza ki.¹³ A szociális igazságosság tehát nem a zsidó hagyomány valamifajta „szocialista” hagyományaiból ered, hanem szintiszta a kölcsönösség elvéből.¹⁴ Vagyis az a tény, hogy mindenki kerülhet nehéz szociális helyzetbe, megköveteli mindenkitől azt, hogy úgy viselkedjen a kiszolgáltatottal, mintha önmagával állna szemben. Így a zsidó hagyomány nem tűr el sem sajnálatot, sem pedig érdekből való adományozást, csakis olyan segítséget, amely önzetlen, és azt célozza meg, hogy hosszú távon, fenntartható módon javuljon a kiszolgáltatott helyzete.

Visszatérve a Genézis és a Tóra más hajléktalan-narratíváihoz: ezek nem csak arról szólnak, hogy még őseink is sokszor kerültek ilyen helyzetbe. A Tóra megértéséhez fontos látni, hogy minden ok-okozati összefüggésben található meg benne. Ha figyelembe vesszük azt az ősi rabbinikus bölcsességet, hogy „nincs elől vagy hátul a Tórán”,¹⁵ vagyis az idő folyása, a narratívák sorrendje bizonyos esetekben lényegtelennek tekinthető, akkor fontos felismerésekre juthatunk. Például József gödörbe dobása és eladása összefügg azzal, hogy gyakorlati értelemben Egyiptom királyává válik.¹⁶ Megalázása¹⁷ és diktatórikus, személyi kultusza mondhatni egy és ugyanaz a dolog. Autoriter hatalmának pedig egyenes következménye a négyszáz éves egyiptomi fogság,¹⁸ vagyis ezen néhány, időben megkülönböztet-

tett történet, valójában egy törvényszerűség láncolat, ok-okozati viszony leírása. A Tórán, mint ahogy az életben is, minden mindennel összefügg.

Rá kell, hogy ébredjünk, hogy amikor egy kiszolgáltatott embert látunk, nem csak azzal a lehetőséggel nézünk szembe, hogy mi is a helyében lehetnénk, vagyis egyfajta lehetőséggel, hanem azzal is, hogy bizonyos cselekedetek hiányában, a láncolat során tehetetlenül végigmenve, egészen biztosan az ő helyében leszünk. Erre nem csupán a különböző etikai törvények hívják fel a figyelmünket,¹⁹ hanem a Tóra történetei is, amiben a szereplők gazdagságból szegénységbe hullanak, Kánaánból Egyiptomba és onnan vissza vándorolnak. Rajtunk múlik azonban, hogyan használjuk a Tóra algoritmusát. Az ideális létet maga a Tóra egésze biztosíthatja számunkra, és ezért magának a népnek kell megteremteti az ideális társadalmat, saját törvényei alapján. Bármikor újra a sivatagban találhatjuk magunkat, ahogyan bármikor elkövethetjük a sivatagban vándorló nép hibáit. Ugyanakkor bármikor megteremthetjük magunkban az ideális létet biztosító kultuszt.²⁰ A Harmadik Templom már felépült, hiszen mindig is létezett. Mi lehetünk a használói, szereplői, hiszen ismert szabályrendszerünk alapján működik.²¹ A mi döntésünk, hogy a lázadó és szenvedő nép, vagy az állandó egyensúlyt biztosító kultusz narratíváit választjuk magunkénak. Figyelembe véve azt, hogy a Tóra világából valóban ki nem léphetünk, világossá válik, hogy mi a Tóra szereplőivel egyek vagyunk, mássá nem válhatunk. „A Tórán minden benne van.”²² Ekkor azonban a törvényszerűségek ismeretében, figyelembevételével cselekedhetünk egy jobb élet reményében. Hiszen e narratívák és törvények összessége mutatja a legjobban, hogy az egyetlen út a gazdasági és szociális stabilitáshoz az etikus társadalomban rejlik.

Radvánszki Péter rabbi, Klauzál Súl

JEGYZETEK

1 Gen 3

2 Gen 4:12

3 Gen 12:10

4 Gen 20:1, 26:1

5 Gen 28:10

6 Gen 46

7 Jer 43:1-7

8 Ez 1:1-3

9 Deuteronomium

10 Deut 34

11 Gen 4:12 és Exod 2:14-15

12 Lev. 25:35-36

13 Exod 22:20, Lev 19:34

14 Az angol nyelvű szakirodalom „Ethic of Reciprocity”-nek vagy „Golden Rule”-nak hívja azt az etikai szabályt, ami előírja, hogy úgy viselkedjünk másokkal, ahogyan szeret-

nénk, hogy viselkedjen velünk. A Tórán: „Mint honos közületek, legyen nálatok a jövevény, a ki tartózkodik közte-tek, és szeresd őt, mint tenmagadat, mert jövevények voltak Egyiptom országában. Én vagyok az Örökkévaló, a Ti Istenedek.” Lev 19:34

15 BT Peszachim 6b

16 Gen 41:44

17 Gen 37:23-24

18 Cf. Gen 50:18, 47:23-26 és Exod 1:11

19 Pl. Exod 22:21-23

20 Itt elsősorban a Leviticus szabályrendszerére gondolok, de a Numeri is tartalmaz sok áldozati szabályt

21 Ezen nem a Tóra szabályainak fundamentalista értelemben vett szó szerinti vételét értem, hanem a Tóra egésze értelmezésének és használatának szükségszerűségét. Vagyis a fizikai halálbüntetés vagy akár a fizikai állatáldozatok visszavezetése nélkül is betarthatjuk a Tóra egészét.

22 Misna Avot 5:26

Krausz Viktória

SOKKAL TÖBB A RÁSZORULÓ, MINT A TÁMOGATÓ

Az 1945 utáni, úgynevezett második generáció szociálisan rászoruló tagjaival intézményesen, csakis rájuk szakosodva nem foglalkozik egyik zsidó szervezet sem.

Míg a holokauszt túlélők kapnak ingyen gyógytornászt, gyógyszert, orvosi segítséget, addig például egy 1946-ban született, mára netán özvegygé vált, szociálisan rászoruló vidéki hölgy lehetőségei ennél jóval szűkebbek. Természetesen nem sajnáljuk a segítség semmilyen formáját a holokauszt-túlélőktől, csupán felhívnánk a figyelmet, hogy az ő gyerekeik közül is sokan kényszerülnek segítséget kérni. Az 1945 után születetteket elveszett generációnak is nevezik. Közöttük gyakori a pszichiátriai problémával küzdő, a holokauszt-trauma sokszor náluk erősebben érezteti negatív hatását, mint a szüleiknél. Ráadásul ez a korosztály mostanság megy nyugdíjba, szembe kell nézniük a közelgő öregkor problémáival is.

„Ötven éve problematikus a szegény, beteg és egyéb problémákkal küzdő holokauszt-túlélők és az utána következő generációk szociális ellátása. Az antiszemita mítosz ellenére mindig is voltak szegény emberek a zsidók között. A rendszerváltás óta is egyhelyben topogás van a szociális támogatási rendszerek ügyében. A túlélők nemzedéke kapja a legtöbb támogatást, habár ezek a külföldi kárpótlásból származó összegek sem jelentenek igazi megoldást. A legnagyobb problémának azt látom, hogy a holokauszt után születettek generációja – akiket úgy is hívnak, hogy az „elveszett generáció” – elálatlan. Akik tehetnének valamit, azt mondják, ez az ágazat csak viszi a pénzt, ám ez igencsak hibás szemlélet, ugyanis marketing és a ma divatos CSR (társadalmi felelősségvállalás) igen jó fényt vet egy szervezetre, alapítványra. Tehát ha másért nem, reklám- vagy PR-szem-

pontból is megérné segíteni célzottan, akár a második generációt is. Arról nem is beszélve, hogy a zsidó közösségek egyik megtartó ereje a bibliai idők óta az egymásért való felelősségvállalás és a segítségnyújtás. Régebben volt egy hallgatólagos megállapodás, hogy a Magyaror-

Túlélők kapnak támogatást, a másodgeneráció lehetőségei szűkebbek

Eszter középkorú, kétgyermekes anyja. Kisebbik, 14 éves fiával, férjével és anyósával él a fővárosban. A nagyobbik, 19 éves fiú egy külföldi jesivába jár. Idén nem kapta meg a kért ösztöndíjat, ezért valószínűleg haza kell jönnie. „Sajnos mi egyáltalán nem tudjuk segíteni őt, eddig lakhatott rokonoknál és kapott ösztöndíjat, felvett hitelt, de októberben közölték, hogy mindez megszűnik. Sírva panaszkolta, hogy hiába ír kérvényeket. Megszakad a szívem, hogy nem tudok mit tenni.”

Eszterék tavaly nyáron kértek segítséget a MAZS-tól, addigra milliós közműtartozásuk volt. A bajt az okozta, hogy férje építőipari vállalkozása csődbe ment. „Mindenünket abba fektettük, és elúszott az egész. A férjem kétdiplomás, most négy órában dolgozik, én egy immunbetegség miatt munkanélküli vagyok, egyébként orosz tolmács is voltam.”

A család időnként rezsitámogatást, élelmiszercsomagot és beiskolázási támogatást kap az alapítványtól. „Jelzálog van a lakáson, nagyon sok a tartozásunk, ha a MAZS nem segítene, nem tudnánk a lakást és magunkat fenntartani.”

Az asszony elvégzett egy kézművestanfolyamot az alapítványnál, és szinte mindennap önkénteskedik. „Egy szociális gondozó- és ápoló tanfolyam elvégzésében is fognak segíteni, és azt remélem, utána talállok majd munkát.”

Mihály budapesti nyugdíjas, egyedül él garzonlakásában. 82 ezer forintos nyugdíjából nem futja fényűző életre, de amíg nem muszáj, nem kér támogatást vagy kölcsönt. „Úgy neveltek, hogy az adósságot, a kölcsönt el kell kerülni, és amíg van mit ennem, addig nem kérek segítséget sem. Ki tudom fizetni a rezsimet és hús is kerül az asztalra, igaz, a legolcsóbb: magamra főzök szerény, de változatos ételeket. Nagyon szeretek olvasni, de könyvekre, újságokra már nem jut, ahhoz hónapokig kell spórolnom” – magyarázza Mihály, aki a Mazsnál önkéntesként dolgozik. „Hetente két napot dolgozom az alapítványnál, jó a közösség, és legalább valami hasznosat csinálók.” A nyugdíjas, ám életerős férfinak csak ritkán telik az olyan élvezeti cikkekre, amelyek másoknak akár mindennaposak, mint mondjuk egy üveg sör, a színház pedig luxuskategória. Az esti gimnáziumot családi okok miatt kellett félbeszakítani, azóta dolgozott bolti eladóként, fegyverműhelyben, gumigyárban, nyugdíjba pedig egy olyan cégtől ment, ahol mobiltelefonokat mikroszkóp alatt kellett összeforrasztania. „A zsidó mellett például örmény öseim vannak, időnként járok zsinagógába, de szerintem nem a külsőségek számítanak. Az Úr meg én ketten intézzük el a dolgunkat” – tette hozzá.

szági Zsidó Szociális Segély Alapítvány (MAZS) támogatja az első generációt, tehát a Soá túlélőit, a Mazsihiszt pedig a fiatalabbakat. Ez ma már nem így működik, de sajnos rengeteg ellátatlan, szociális és egyéb problémáival megküzdési képtelen ember van közösségünkben. Úgy látom, hogy a Mazsihisz felelőssége is elég nagy ebben az áldatlan helyzetben. Ideje lenne változtatni” – magyarázza Háberman Zoltán egyetemi adjunktus, aki éveken át volt a MAZS alapítvány szakmai vezetője, és több országban is dolgozott szociális munkásként.

Hazánkban két zsidó vallási, illetve társadalmi szervezet rendelkezik szociális ellátásra elkülönített költségvetéssel: a Mazsihisz, és a már említette MAZS.

A MAZS Alapítvány közhasznú szervezet, a Joint (American Jewish Joint Distribution Committee) 1991-ben hívta életre, és azóta folyamatosan támogatja. Feladata kezdetben, a közösségépítésen túl a vészidőszak túlélőinek támogatása, ápolása és anyagi segítése volt. A diktatúra idején a Joint működését törvényen kívül helyezték, 1989-ben nyithatta meg újra képviselői irodáját. A túlélők támogatásán kívül a MAZS foglalkozik a rászoruló gyermekekkel és a fogyatékkal élőkkel is. 2005-ben már körülbelül 3000 személyen segített, az Aranyvonat-kárpótlás ügyintézését is elvégezte. Ennek kapcsán ellátottainak köre 5400 főre bővült. A Claims Conference-be befutó kárpótlási összegekről a MAZS először 2001-ben pályázott. 2003 óta rendszeres, jelentős összeget kap a Claims-hez érkező német kárpótlásból, ezt szociális szolgáltatások formájában juttatja el a túlélőkhöz. A szociális ellátásban a Mazsihisz és a MAZS között van munkamegosztás. Az idősklubok, az idősek otthonai és a Szeretetkórház az előbbi támogatásával és irányításával működnek, beleértve a kóser étkeztetést és szállítást is.

Taly Shaul a MAZS Alapítvány igazgatója már húsz éve él Magyarországon, angol-magyar vegyes nyelven értelmezi a helyzetet: „A közel 8000 túlélő közül a leginkább rászoruló 5400 embert támogatjuk. Fő célunk, hogy idős napjaikban is önállóak maradhassanak, és a saját otthonuk biztonságában, méltósággal élhessenek. Ezért a szolgáltatásaink java otthonápolás, házi gondozás. 2004 óta a növekvő gazdasági és szociális problémákat érzékelve a nélkülözésben felnövő gyermekekre is figyelünk. Kovács András szociológiai tanulmányára alapozva, 2007-ben létrehoztuk a Jaffe Zsidó Családsegítő Szolgálatot, amely magánemberek, alapítványok és a Joint anyagi támogatásával a gyermekes családokra vigyáz. A második generáció megsegítésére azonban nincs szisztematikus rendszerünk, noha az ő helyzetük megoldatlansága valóban égető probléma. Ezért politikamentes összefogást sürgetek évek óta. Kérem az összes zsidó szervezet és felekezet közreműködését abban, hogy segítsük a szociálisan rászoruló tagjainkat, hogy ne kelljen lemondanunk senkiről, hogy ne veszítsünk el senkit sem” – fogalmaz az igazgató.

Rőfös-Horváth László, a Jaffe programigazgatója is megerősíti, hogy a második generációs túlélők megsegítése nem megoldott. „Sajnos valóban nincs olyan szervezet vagy program, amelyik speciálisan velük foglalkozna, noha gondolataik nyilvánvalóak. Mi a Jaffe családsegítőben csak a gyermekes családokat támogathatjuk. Bármilyen zsidó kötődés, szál bizonyítása elegendő, hogy a rászorulókat segítsék. A nélkülöző gyermekes családok segítésén túl közösségteremtő, és a

munka világába visszavezető küldetésünk is van.” A Jaffe hetente álláskeresői tanácsadást kínál a tartós munkanélkülieknek, segít az elhelyezkedésben, illetve az önéletrajzok és beadványok megírásában is. „Jó lenne, ha a zsidó közösség sorsa iránt elkötelezett vállalkozók vagy cégek nálunk is keresnének munkaerőt” – mondja Rőfös László. A szolgálat a családgondozás mellett család- és párterápiát is nyújt, mert eszménye szerint a családok lelki és gazdasági biztonságát szeretné helyreállítani. „Adatbázisukban a 615 család 46 százaléka egyszülős háztartás, van hatgyerekes egyedülálló anyukánk is”. Iskolai támogatást kap 108, rezsitámogatást 140, gyógyszer-támogatást 14, ruhatámogatást 38 család, élelmiszer-csomag pedig kéthavonta 80 családhoz érkezik.

Egy ötfős bizottság anonim módon bírálja el a beérkezett kérelmeket, a szociális munkások a család otthonába látogatnak, az érintettekkel közösen határozzák meg a problémákat, majd az igény szerinti támogatást és annak mértékét. „Hetente egy új családdal bővülünk, öt év alatt duplájára nőtt a támogatottaink száma. Országos a lefedettségünk, ügyfeleink 20 százaléka vidéki, és 25 százaléka mélyszegénységben él.”

A Jaffe Családsegítő Szolgálattól pár lépésre van a Narancsliget Adományközpont. Ez a MAZS legújabb kezdeményezése. Külföldi mintára, újszerűen próbálja bevonni a közösséget a szociális munkába, és az ahhoz szükséges anyagi alapok előteremtésébe. Rőfös-Horvát László így jellemzi a programot: „A Narancsliget adományboltot működtet, ahol sok önkéntesünk dolgozik. Ide bárki vihet be ruhaneműt, használati- vagy dísz tárgyakat. Az adományokat eladjuk, a bevételből pedig a családokat támogatjuk. Mindenkinek nehéz, próbálunk úgy kérni, hogy aki szeretne, segíthessen.”

A Mazsihisznél sem jut sokkal több a sajnálkozásra kívül a második generációnak. Kádár György vezeti a Mazsihisz szociális osztályát, náluk sincs csak a második generációra érvényes támogatás pénz és szakember híján, de igyekeznek minden programba bevonni őket, és a napi egyszeri, pár száz forintba kerülő kóser étkezésen kívül számos szabadidős programot kínálnak számukra. „Különböző kiállításokra visszük őket, természetesen ingyen, legutóbb a Szépművészeti Múzeumban a Chagallra szerveztünk csoportot. Vannak nappali klubjaink, oda is járnak néhányan, kulturális és vallási programokat is szervezünk nekik. Naponta kb. 130-an jönnek ebédelni hozzánk a második generáció tagjai közül, és közülük országszerte 150 ember kap élelmiszer csomagot kéthavonta, azaz egy 20 kilós, tartós élelmiszerekből álló kosarat. Emellett a rezsi-költségbe is beszállunk néhány ember esetében. Mindennek az éves költsége százmilliós nagyságrendű. Aki igényli, a helyi családsegítőhöz is beajánljuk” – magyarázza Kádár György. A Laky Adolf utcából érke-

ző, kóser háromfogásos étkezés a Síp utcában 1500 forintból jön ki, azaz kb. háromszorosa a nem-kósernek és néhány száz forintot kell érte fizetni. A Mazsihisznél szigorúan ellenőrzik a származást, csak az kaphat bármilyen támogatást, akinek édesanyja zsidó, azaz a halacha van érvényben. „Az elmúlt tíz évben hat-hét-ezer ember kapott tőlünk valamilyen segítséget, jelenleg nyolc-kilencszáz támogatottunk van, egyharmaduk tartozik a második generációhoz. Tapasztaljuk, hogy sokan közülük devizahitelesek, illetve elvált vagy özvegy.”

A felső képen a Magyarországi Zsidó Szociális Alapítvány egy összejövetele. Alsó képünk illusztráció

A MI ANTISZEMITIZMUSUNK A LEGROSSZABB?

Az Európai Unió Alapjogi Bizottsága (European Union Agency for Fundamental Rights) terjedelmes kutatási beszámolót tett közzé: nyolc EU-tagországban mérték fel, hogy az ott élő zsidók mennyire érzékelik súlyos problémának az antiszemitizmust. A jelentésből (noha az internetes kérdezés nem olyan megbízható, mint a személyesen kitöltött kérdőív) meglehetősen lehangoló összkép bontakozik ki.

– A válaszolók 28 százaléka minősítette „nagyon súlyos problémának” az antiszemitizmust – a lista élén Franciaország (52 %) és Magyarország (49 %);

– A válaszolók 44 százaléka mondta azt, hogy az elmúlt öt évben az antiszemitizmus erősödött – a lista élén Franciaország (74 %) és Magyarország (70 %);

– A válaszolók 54 százaléka tart az utcán és közterületen zsidóellenes magatartástól – a lista élén Franciaország (84 %) és Magyarország (72 %);

– A válaszolók 44 százaléka panaszkodik antiszemitizmusra a politikai életben – a lista élén Magyarország (84 %) és Franciaország (50 %).

– A válaszolók 56 százaléka tartja problémának a médiában megjelenő antiszemitizmust – a lista élén Magyarország (71 %) és Franciaország (70%).

A hasonló szám adatok ellenére azonban nagy hiba lenne a két országban tapasztalható antiszemitizmust összehasonlítani.

Magyarországon a „hagyományos” jobboldali antiszemitizmus virulens, a felvétel adatai szerint az összes vizsgált ország között a legerősebb. Ezzel szemben a baloldali – emberjogi, kisebbségvédő, Izrael-ellenes lózungokkal operáló – antiszemitizmus hazánkban „csak” az európai átlagot éri el, míg Franciaországban nagyon erős. Sokat mondó e tekintetben az alábbi táblázat:

Azon válaszolók aránya, akik az elmúlt 12 hónapban többször látták vagy hallották az alább felsorolt állításokat

Állítások	EU-tagállam	BE (Belgium)	DE (Németo.)	FR (Franciao.)	HU (Magyaró.)	IT (Olaszo.)	LV (Letto.)	SE (Svédó.)	UK (Anglia)	8 ország átlaga
1 Izrael "náci módra" viselkedik a palesztinokkal		61	49	56	49	59	14	51	35	48
2 A zsidók túl nagy hatalommal rendelkeznek az országban		36	28	56	75	35	30	33	21	38
3 A zsidók önző céljaikra használják ki, hogy a holokauszt áldozatai voltak		48	42	44	57	37	33	35	35	37
4 A holokauszt mítosz/ vagy el van túlozva		23	24	15	47	20	31	19	13	21
5 A zsidók a felelősek a jelenlegi gazdasági válságért		20	15	24	59	23	16	15	9	21
6 A zsidók érdekei nagyon különböznek az lakosság többi részének érdekeitől		21	29	17	44	20	23	15	9	20
7 A zsidók már nem képesek beilleszkedni az ország társadalmába		14	11	13	22	14	5	8	5	11

Jól látható, hogy azokat az állításokat, amelyek a háború előtti „hagyományos” antiszemitizmus szellemében fogantak (2, 5, 6, 7), a magyarországi zsidók hallották a leggyakrabban. A holokauszt-tagadó vagy relativizáló állításokkal (3, 4), amelyeket a régi vágású antiszemita szintén átvettek, ugyanez a helyzet: azt, hogy a holokauszt mítosz vagy eltúlozzák a jelentőségét, a magyar zsidók kétszer olyan gyakran hallják/látják, mint az európai átlag. Ami pedig a zsidók felelősségét illeti a gazdasági válságért, ezzel a közhellyel a magyar zsidók csaknem háromszor olyan gyakran találkozhatnak, mint az európai zsidó átlag.

Viszont a „korszerű”, emberjogi nyelven megszólaló antiszemitizmust (1), amelyet talán helyesebb antionizmusnak nevezni, francia, belga és olasz zsidók hallják a leggyakrabban.

A markánsan elkülönülő jobb és baloldali antiszemitizmusra utal az alábbi táblázat is:

úgy, hogy a közel-keleti konfliktus hatással van a személyes biztonságára, míg nálunk ez az arány csak 12 százalék. Franciaországban a válaszolók 58 százaléka érzi úgy, hogy az izraeli kormány cselekedeteiért őt is felelősnek tartják, nálunk csak 15 százalék.

A 2006-os „Kossuth téri forradalom”, majd a 2010-es „fülkeforradalom” nyomán bekövetkezett földcsuszamlás jobbra lökte az egész magyar politikai spektrumot, a baloldal összeroskadott, a szélsőjobb felszárnyalt. Eközben a nyugat-európai politikai spektrum épp az ellenkező irányba mozdult el: a legtöbb országban (Franciaország, Belgium, Olaszország) a szélsőjobb feladta az antiszemitizmust, és a beilleszkedési gondokkal küzdő bevándorlókra fókuszál.

A nyugati – immár „progresszív” – zsidóelleneséget a szélsőbal és a moszlim bevándorlók karolták

Az az ember, akitől a zsidóellenes megjegyzéseket a válaszoló hallotta

EU-tagország	BE	DE	FR	HU	IT	LV	SE	UK	8 ország átlaga
A személy leírása									
Baloldali nézeteket vall	58	47	67	12	62	15	54	57	53
Szélsőséges muszlim nézeteket vall	60	48	73	15	38	10	51	56	51
Jobboldali nézeteket vall	32	40	27	79	55	29	31	33	39
Szélsőséges keresztény nézeteket vall	16	13	22	32	36	14	7	14	19
Egyik sem	14	22	8	12	22	15	21	10	14
Nem tudja	10	13	6	6	4	41	11	15	11

Világosan látható, hogy a verbális sérelmet elszenvedett zsidók Magyarországon az inzultus felelőst túlnyomórészt jobboldaliként azonosítják (79%) vagy az ehhez a fogalomhoz köthető „szélsőséges keresztényként” (36 %). Ugyanakkor a nyugat-európai országokban a „szélsőséges muszlim” vagy a baloldali az agresszor legvalószínűbb megjelenési formája. Különösen markánsan mutatkozik ez meg Franciaország esetében, ahol a sérelmet elszenvedettek 73 százaléka szélsőséges muszlimként, 67 százaléka pedig baloldali-ként azonosította az inzultálót.

Jellemző, hogy Franciaországban (ahol 5 millió moszlim él) a válaszolók 73 százaléka nyilatkozott

fő. Utóbbi közegekből érkezett a franciaországi (toulouse-i) gyilkosságok tettese, és nagyrészt innen jönnek a svédországi Malmö szorongatott zsidó közösségét zaklatók is.

A holokauszt örökségével birkózó Európában egyáltalán nem tűnt el a zsidóellenesség – azonban amíg Nyugat-Európában „modernizálódott”, addig nálunk, Magyarországon visszazuhan a háború előtti korszakba, és – a parlamenti padsorokban is – gátlástalan módon használja a nemzetiszocialista retorikát. És a mai európai politikai kultúrában ez tűrhetetlen.

Gadó János

A „LAUDERES IDENTITÁS”

Interjú Horányi Gáborral, a Lauder iskola új főigazgatójával

– Mit jelent a lauder-es identitás, most, amikor átveszed a főigazgatói feladatkört? Milyen nehézségek vannak ma a zsidóság megélésével?

– Mi zsidó iskolaként pozitív zsidó identitást szeretnénk adni tanítványainknak, míg a hozott identitásmintáink, a túlélők leszármazottainak identitása többnyire negatív. Sokunk pozitív zsidósággépét éppen ez az iskola testesíti meg gyerekközpontúságával, liberalizmusával. A zsidóság megítélésem szerint nem csak szakrális események, ünnepek, viselkedésformák, hanem attitűdök kérdése is, melyek logikusan levezethetők a szerteágazó hagyományból. Zsidóságunkat a maga teljességében kell értelmezni, s ennek az értelmezésnek megfelelően kell élnünk. A vallás és hagyomány meglévő rétegeihez egy harmadik réteget a kulturális identitást kell illesztenünk. Én személy szerint például büszke vagyok arra, ha a zsidókat a liberálisokkal azonosítják. A nyitottság, a tolerancia, a vitakultúra nem független a zsidóságtól. Azt a környezetet, amelyben ezek a készségek kialakultak a (később gyakran elhagyott) vallási hagyomány határozta meg.

– A dilemma, hogy mit adunk át a zsidóságból a gyerekeknek, az iskola születése óta megvan. Miért most jött el az új válasz ideje?

23 év alatt nagyot változott a világ, a dolgok letisztultak, érlelődtek. Az érzelmi azonosulás lehetősége mellett mind fontosabb megadni az intellektuális kapcsolódás esélyét a gyerekeknek. Főleg a kamaszkortól válik mindinkább kevéssé, ha a zsidóságunk mindössze folklorisztikus, vallási szokásokhoz kötött, sokszor felszínes megközelítésekben merül ki. Ezzel nem azt szeretném mondani, hogy a szakralitás, a közösség vonzása, az érzelmi azonosulás nem fontos, de túl kell lépni a képeslap zsidóságon. Ha például a ros hasanáról tanítunk, akkor ne csak a sófárról és a mézes almáról beszéljünk, hanem gondolkodva, nyitot-

tan, vitatkozva, intellektusunk révén jussunk közelebb az ünnep lényegéhez, s az ebből fakadó morális kötelezettségeinkhez.

– Hogyan fordítják le ezt a tankönyvek és a tanterv nyelvére?

– Elkészült és a kuratórium által jóváhagyott egy alapszöveg, amelyben megfogalmaztuk, mit értünk a Lauder Iskola zsidóságán. Ennek segítségével szeretnénk megtanítani a kollégáinkat és a szülőket egy új-fajta értelmezési lehetőségre is, amire szép lassan fel-fűzzük a saját régi/új tananyagainkat. Azt a fajta judaisztika oktatást, amely évről évre az ünnepkört veszi elő és – egy fejlettebb szinten ugyan – de újra és újra elmagyarázza azt a gyerekeknek, le kell cserélni. Zsidó tárgytörténetet kell tanítani, filozófiát, filmtörténetet, stb. és mindezt az életkornak megfelelően. Így tehát új szaktanárookra is szükség lesz, akiket, ha kell, mi külön kiképezünk. Terveink szerint az utolsó két évben már megjelenik egyfajta kreditrendszer is, melynek alapja kinek-kinek saját identitásválasztása lesz. Ha valaki zsinagógába jár, azért kredit pontokat kaphat, csakúgy, mint az, akit zsidó filozófiát tanul vagy az izraeli filmek történetéből készül fel, esetleg önkénteskedik egy zsidó civil szervezetben. Mi nyitottak vagyunk arra, hogy mindenki a maga módján élje meg a zsidóságát.

– Beszéljünk a közismereti tárgyakról. A Lauder Iskola soha nem tartozott az elit iskolák sorába: a különböző rangsorokban (egyetemi felvételik, tanulmányi versenyek, nyelvvizsgák) terén nem szerepelt soha az élenjáró iskolák között.

– Ez így egyszerűen nem igaz. Nem vagyunk versenyistálló, de a felvételi eredményeink ugyanúgy kiválóak, mint a nyelvvizsga eredmények. Volt OKTV győztes diákunk művészetekből, és második helyezett fizikából. De talán 2013-ban nem is ez a leglényegesebb. Számos pozitív visszajelzést kapunk ar-

„Küldetésünk,
hogy
a tehetséges
gyerekeket
itt tartsuk”

ról, hogy diákjaink olyan készségek birtokába jutnak nálunk, ami megkönnyíti az életben való boldogulást. Megtanulnak gondolkodni, kérdezni és önállóan prezentálni, ha kell, idegen nyelven is. De ha valaki történésznek, vagy agysebésznek szánja gyermekét, s helyette dönt, annak 14 éves korában, az talán tényleg jobban teszi, ha egy versenystállót választ. Ezekben az iskolákban ugyanis nagyon sokat lehet kapni, csak éppen nem jó odajárni. Mi azt valljuk, amit Horn György fogalmazott meg: a gyerek az iskolában nem az életnek tanul, hanem ott él. A Lauder nem válogat a diákok között, mint az elitképzők, amelyek igyekeznek csak a tehetségeseket fölvenni. Továbbtanulási adataink fent vannak a honlapon, és ebben azt látja majd, hogy minden diákunk továbbtanult, sokan közülük külföldön – van, aki éppen Cambridge-ben.

– Régi jelenség a Lauder iskolában, hogy az elemi elvégzése után sok szülő elviszi a gyermekét a Radnóti, a Berzsenyi, stb. gimnáziumokba.

– A szám változó. Van olyan évfolyam, ahol 2-3 gyerekről van szó, van, ahol 4-5-ről, ami szerintem nem sok. Amúgy valóban van ilyen nemzetközi trend a zsidó iskoláknál. Ennek egyik oka talán az, hogy sok szülő fontosnak tartja a zsidóságot az alapozásnál, de utána már a tanulmányi eredmények kerülnek előtérbe. Kérdés, hogy erre a jelenségre milyen választ adjunk. Jelenleg például igen sokan jelentkeznak az eleminkbe, három párhuzamos osztályt indítottunk. Ha arra készülünk, hogy ennyi gyerek fog érettségizni is, akkor új épületre lenne szükségünk. De erre nem lesz szükség, ha felkészülünk bizonyos mértékű elvándorlásra, vagy akár mi döntünk arról, ki maradhat.

– Hogyan folyik akkor a Lauderben a tehetség-gondozás?

– Komoly küldetésünk, hogy a tehetséges gyereket – akiből sok van – itt tartsuk. Mi nem szedjük össze az ország tíz legjobb matekosát, mint az elitgimnáziumok, mert mi egy zsidó iskola vagyunk. De helybe tudjuk hozni – ahogy hozzuk is – a legjobb matektanárokat. Amit nem tudunk helybe hozni, az a kilenc másik zseniális matekos és az ő húzóerejük. Az elit iskolák sokszor ebből élnek, s nem a tanáraik által nyújtott hozzáadott értékből. Ha egy jó matekos gyerek jár a Lauderba, annak döntenie kell, mi a fontosabb számára: az iskolánk légköre, vagy a többi jó matekos osztálytárs, akik – mondjuk – a Fazekas ma-

tematika tagozatára járnak. A mi tehetséges gyerekeinknek tanári erőben próbáljuk mindazt megadni, amit az elit iskolák adnak. De róluk szól a Lauder Tehetségház is, ami egy amolyan „elitklub”. Jelenleg 12 gyerek a tagja, akik maguk választják ki a mentorikat. Előadásokat hallgatnak, de nekik is kell előadásokat tartani. Mi nem azt a logikáját választjuk a tehetséggondozásnak, hogy „Íme egy jó tanár, tanulj tőle, alkalmazkodj hozzá!”, hanem azt mondjuk: „Íme egy tehetséges gyerek, mit tudunk neki nyújtani, mire lenne neki szüksége?”. Nem tanárközpontúak, hanem gyerekközpontúak vagyunk ebben is.

– Régi gond, hogy a Lauder iskolában igen magasak a tandíjak.

– Formálódik egy terv a tehetséges zsidó gyerekek tanulását támogató alapítvány létrehozásáról. Ez az –

iskolán kívüli – szervezet akár a tandíj 90 százalékával is megtámogathatja a sikeresen pályázókat.

– De miért olyan magas a tandíj? Miközben felszereltség dolgában a Radnóti nem rosszabb, ott pedig nincs tandíj.

– Ez ismét nem igaz. Iskolánk felszereltsége sokkal jobb a Radnóti felszereltségénél, valamint sokkal kisebb csoportokkal dolgozunk. Amúgy idén már a Radnótiban is van tandíj. De nem az a nagy kérdés, hogy milyen magas a tandíj, hanem hogy mennyi kedvezmény érhető el a diákok számára. Nálunk van egy olyan támogatási rendszer, amelyben tanulmányi és szociális komponensek is vannak.

– És a mostani rendszerben a gyerekek hány százaléka kap kedvezményt?

– A 640 lauderer gyereknek úgy 30 százaléka.

Gadó János

„Túl kell lépni a képeslap-zsidóságon”

INTERNETEN, SZERVEZŐDŐ KÖZÖSSÉGI ÉLET

Az utóbbi néhány évben virágzásnak indult a magyar ajkú izraeliek közösségi önszerveződése.

Gulyásparti
Asdodban

Különböző körök és klubjaik az egész országban segítséget nyújtanak az újak beilleszkedéséhez, miközben a *vatik*-okat (a régi magyarokat) is bekapcsolják a közös ügy, az alija támogatásába.

Asdodban a Szochnut (Jewish Agency) égíse alatt két *vatik*, Simonyi Alex (Kárpátaljáról kivándorolt, magyar zsidó, aki lassan 40 éve él az országban) és Hausz Fischer Panni pátyolgatja az olékat (új bevándorlókat), főleg az ottani *Bait Kanada* bevándorló központ lakóit. Önkéntesként ők fogadják az összes Magyarországról érkező bevándorlót, az első napokban elkísérik őket elintézni a papírokat, ha gyerekeik vannak, segítenek beiratkozni az iskolába, stb. Kéthavonta nagyobb összejöveteleket tartanak: legutóbb ros hasana alkalmával szerveztek műsort Kántor Anita és Dessewffy Melinda fellépésével. Családias jelleggel összejárnak és önszervező

csapatot szerveztek maguknak „ki miben jó, ki mihez ért” alapon.

Észak-Izraelben igen szétszórtan telepedtek le az újak, de ez nem jelenti, hogy ne tartanának igényt a magyar szóra és tapasztalatokra. Megalakították az észak-izraeli családok közösségét, amely az elmúlt két évben formálódott, zömében a közelmúltban érkezett családokból. Az új olékhöz ma már olyanok is csatlakoztak, akik évtizedek óta itt élnek, közülük többen „echte” izraeli párjukkal. Közös bennük, hogy kisebb-nagyobb gyerekeiknek szeretnék magyar társaságot biztosítani, hogy ezáltal is megőrizze a nyelvet. A laza közösség rendszertelenül jár össze, egy-egy kirándulás, közös főzés alkalmából. Az összefogás egyik elindítója Nagy Ákos, aki az általa szerkesztett Mispaha blogon keresztül ismerkedett meg mintegy 15 családdal (ez 50-60 embert jelent) Haifától Afulán át Kirjat Smonáig. A kemény mag a Kineret környéki kibucokban él, ahol az utóbbi években több magyar családot is elhelyezett a Szochnut.

A nagy távolságok miatt nehéz összeszervezni a társaságot, de ahogy Ákos fogalmazott: „szerencsére a meghirdetett találkozásokon kívül is működnek a személyes kapcsolatok, a családok külön is összejárnak, már nem kellünk hozzá”. A kapcsolattartás felülete itt is a facebook: a *Magyar ajkú izraeliek – Észak-Izrael* oldalon szerveződnék a találkozók.

Izrael ma már nemcsak a könyv, hanem az Internet népe is, és külön fejezetet érdemel a

magyar nyelvű izraeli blogpezsgés

Majd két tucat magyar blogger posztol több-kevesebb rendszerességgel, eltérő felkészültséggel, a profi újságírótól a lelkes amatőrig, a kezdőtől a veteránig mindenféle témában, a politikától az életmódig, a bevándorló gondjaitól a vallási ügyekig.

Naftali Kraus zsidó közéleti és vallási ügyekkel szórakoztatja a nagyérdeműt, utóbbiakat rendkívül karcos stílusban kommentálja:

<http://judaizmus.blogspot.co.il>

Az Új Kelet-es Halmos László hírblogot üzemeltet:
<http://izraeli-hirlevel.blogspot.co.il/>

2009 óta jelentkezik posztjaival Lehar, aki sokat foglalkozik az Izraelt érintő biztonságpolitikai kérdésekkel, a palesztin-izraeli viszályal és a közel-keleti helyzettel:

<http://leharblog.wordpress.com>

Steiner Kristóf főleg a tel-avivi divat-szcéna és a meleg szubkultúra ügyeiben és életmód tanácsokban utazik:

<http://www.facebook.com/whitecityboyblog>

Éva Mihály Amichay izraeli és magyar ügyekről fejti ki véleményét évek óta: <http://amichay.hu/>

A Mishpaha blogban a Kramer-Nagy család izraeli beilleszkedéséről, a kibuci létről, és közéleti kérdésekről tudósít Nagy Ákos. Sok praktikus tapasztalatot oszt meg olvasmányos történetekbe ágyazva:

<http://mishpaha.weebly.com/>

Frank Péter 1999 óta nyomja rendületlenül a frankpeti.net-et és az izraeli konyhát. Blogja idén a hvg goldenblog versenyében az ego kategóriában bejutott az első tízbe!:

www.frankpeti.net

<http://izraelikonyha.blogspot.hu/>

A *kék-fehér valóság* – mindennapok Izraelben egyfajta újságos stand, ahol közel tucatnyi blog követhető egyszerre: „az Izraelre kíváncsi olvasók több szövegből is megismerhetik az izraeli hétköznapiakat, illetve ezen keresztül az ország politikai, gazdasági, szociális, vallási és kulturális életét” – írják a bemutató oldalon. Itt, több személyes hangvételű blog mellett a Besh o droM zenekarból ismert Barcza Gergő és családja életébe is betekintést nyerhetnek a követők. De akad, aki hetiszakasz magyarázatokkal vagy épp ivrit szómagyarázatokkal jelentkezik több-kevesebb rendszerességgel:

<https://www.facebook.com/izraelblog>

Az észak-izraeliek Facebook-oldala aktuális témákat vitat meg: <https://www.facebook.com/eszakizrael>

További, megtekintésre ajánlott blogok:

Posztdok napló: <http://kispaszi.com/>

Önkéntes
(középen) és két
új bevándorló

Önkéntesek

Zizilend: <http://zizilend.blog.hu/>

Izraeli konyha: <http://izraelikonyha.blogspot.hu/>

Humus BaPita: <http://hummusbapita.blogspot.hu/>

Maceszblog: <http://macesz.blogspot.hu/>

Szakaszok: <http://szakaszok.blogspot.co.il/>

Bab a-Zabra: <http://babazabra.blogspot.co.il/>

Hébertovábbképző: <http://ivrit.blog.hu/>

(Köszönet a bloggyűjteményért
Nagy Ákosnak)

„EGYIK ROKONUNK A HÁBORÚBAN ZSIDÓKAT MENTETT...”

Dr. Nagy Andor, Magyarország új izraeli nagykövete nem karrierdiplomata. Orbán Viktor előző kormányának ősfideszes kabinetfőnöke, befolyásos politikai háttérember, parlamenti képviselő.

– Bár meglepetésként ért a felkérés, már legalább hat-nyolc alkalommal jártam itt. Kabinetfőnökként hozzám tartoztak az izraeli befektetők, és akkoriban rengeteg itteni üzletemberrel találkoztam. Az egyik izraeli befektető magyarországi képviselőjével annyira összebarátkoztunk, hogy megkértem, legyen a második kislányom keresztapja. Ő Haifán és Budapesten él, és zsidó létére nagyon megörült a felkérésnek. Én református vagyok, megkérdeztem erről a lelki atyámat, akit Balog Zoltánnak hívnak – közben miniszter lett, de akkor még nem volt az –, aki azt mondta, hogy nincs ezzel probléma, de a következő gyerekeimnek lehetőleg legyen református keresztapja is. Simonnal így keresztapasággá is vált a barátságunk, és most a családja úgy fogadott minket, mintha mindig is közéjük tartoztunk volna. A gyerekeimmel rengeteget nyaraltunk Izraelben, sokat jártunk a gyönyörű Haifa tengerpartjára, és ez nagyon jó kapcsolatot jelent az országhoz.

– Vajon miért éppen önt szemelték ki erre a feladatra?

– Magyarország számára Izrael stratégiai partner. A miniszterelnök úr olyan embert akart ideküldeni, aki egyrészt közel áll hozzá, másrészt megfelelő politikai súllyal is rendelkezik. Szerencsére én mindkét feltételnek megfelelek, s ráadásul bőven van diplomáciai tapasztalatom is.

– Korábban volt valamiféle személyes kapcsolata Izraellel?

– Hogyan készült a feladatra?

– Valamikor májusban tudtam meg a jó hírt, és azt vettem észre magamon, hogy nagyon motivál. Elkezdtem beleásni magam sok mindenbe, még a hébertanulásba is belevágtam, bár még nem boldogulok az alefbettel. A köztársasági elnökkel, Simon Peresszel való találkozáson, megbízólevelem átadásakor majd igyekszem elmondani négy-öt mondatot héberül: ez jelzi majd pozitív viszonyulásomat a kultúrához, az országhoz. Elindulásom előtt végiglátó-

gattam minden intézményt, fontos embert, akinek valamilyen köze van vagy a hazai zsidósághoz vagy Izraelhez. Eközben rengeteget tanultam. És persze részt vettem a külügyminisztérium által szervezett tematikus nagyköveti képzésen, és az éves nagyköveti értekezleten. Pesten tehát megtanítanak úszni, de azt persze nem tudni, mi lesz a mély vízbe ugrás után, miféle viharok lesznek a tengeren.

– Régebben volt valamiféle kapcsolata a zsidósággal?

– Most a készülődés során bukkantak elő levéldokumentumok arról, hogy egyik rokonunk a háborúban zsidókat mentett, de ez kiskoromban nálunk nem volt téma. Győrbe jártam gimnáziumba, ahol tudtuk, hogy kik a zsidó származású osztálytársaink, de nem volt ehhez sem negatív, sem pozitív viszonyulás. A hetvenes években nem sokan vallották meg magukról zsidóságot. Nem merték, nem akarták, nem volt ez egyszerű a rendszerváltás előtt, és gondolom utána sem, bár akkor azért valamivel könnyebbé vált.

– Nagykövetségként miket tekint majd a legfontosabb ügyeknek?

– Két fő feladattal bízott meg miniszterelnök úr. Az első az utóbbi időben visszaesett magyar-izraeli gazdasági kapcsolatok ápolása. Az izraeli befektetések csökkenésének részben mindkét országban a válság az oka, de szerepet játszik ebben a nemcsak Magyarországon, hanem egész Európában erősödő antiszemitizmus is. Tájékoztatóbb izraeliek azért nem választják Magyarországot befektetési célpontként, mert nem világos számukra, hogy sajnos ugyan létezik antiszemitizmus, de ehhez a kormánynak semmi köze. Van egy Jobbik nevű antiszemita parlamenti párt, amely talán a magyarok tíz százalékát fedi le, kilencven százalék viszont egyáltalán nem antiszemita. Ezt nekem politikusként helyre kell tenni. A gazdasági kapcsolatokban főleg a kutatás-fejlesztésre, az innovációra szeretnék koncentrálni, mert Izrael ebben nagyhatalom, GDP arányosan itt költik erre a legtöbb pénzt, 4,9 százalékot. Kölcsönösen segíthetjük egymást, közösen pályázhatunk EU-s pénzekre, amire már van is példa. És fontos lehet még az agrárgazdálkodásban az öntözés, ugyanis hazánk most készíti el öntözési stratégiáját. Van pl. egy Homokhátság nevű, majdnem Izrael nagyságú, gyakorlatilag félsivatagos területünk Bács-Kiskun megyében. Az itteni vízhiány pótlását próbálja a kormány megoldani, és ebben meg lehetne találni a fejlett izraeli technológia szerepét. Egy átlagos magyar gazda állami támogatás nélkül nem tudja igénybe venni az itt tökélyre vitt csöpögtető rendszert, hiába tudna ezzel olyan terméshozamokat produkálni pl. a kertészetben, ami idővel kifizetődővé tenné az izraeli technológiát. Ezeknek az el-

képzeléseknek a megvalósítását a hamarosan ismét munkába álló tel-avivi tudományos és technológiai attasé, valamint egy külgazdasági attasé is segíteni fogja. A gazdasági ügyek mellett másik fő feladatom a kb. 250 ezres izraeli magyar ajkú közösség megismerése, annak felmérése, hogy miben tudunk egymásnak segíteni. Szeretnék híd szerepet játszani Magyarország és Izrael, valamint az Izraelben élő magyar közösség között egy nyitottabb, befogadó követséggel. Parlamenti képviselőként körzetem 49 nórádi településével tartottam a kapcsolatot, ami hasonló feladat volt. Így szerencsére van tapasztalatom az emberek gondjainak meghallgatásában, megértésében, megoldásában.

– Nem tart tőle, hogy kínos ügyekben kell majd tartania a hátát, például mondjuk egy magyarországi antiszemita incidens, mondjuk egy temetőgyalázás után?

– Ehhez megvan a politikai rutinom parlamenti képviselőként. Az ilyen ügyekre határozott választ fogok adni. Azt tapasztalom, hogy itt tájékozatlanságból sok mindent összemosnak, és egyáltalán nem hiteles a kép Magyarországról, amin megpróbálok majd módosítani.

– Feladat akad bőven, de hogyan fog hozzá mindehhez?

– Csak négy napja, hogy elkezdtem dolgozni, de már részt vettem egy nagy élményt jelentő állampolgársági eskütételén. Már van egy száz napos tervem az első időszakra. Többek közt szeretnék életre hívni a tel-avivi opera halljában egy Robert Capa kiállítást a budapesti Operettszínház decemberi Csárdáskirálynő vendéjátékának idejére. Mivel egyre többen kérnek magyar állampolgárságot, de ennek egyik feltétele egy minimális nyelvtudás, megpróbáljuk a magyartanítást helyben, a követség útján megszervezni... Szeretnénk becsalogatni a már itt született másod- és harmadgenerációs gyerekeket és persze a szüleiket is gyerekprogramokkal.

– Terveznek megemlékezést a magyar holokauszt hetvenedik évfordulójára itt, Izraelben is?

– A kormány kiemelten kezeli a magyar holokauszt hetvenedik évfordulóját, mert nem szeretnénk, ha a gyerekeink meg az unokáink egy olyan Magyarországon nőnének föl, ahol ilyesmi még egyszer megtörténhetne. Nekünk a követségen az a feladatunk, hogy megkérdezzük az itt élő magyar ajkú zsidóságot: szerintük milyen eseményre lenne szükség. Ez ügyben ellátogatunk Cfátra is, a Magyarajkú Zsidóság Múzeumában is, és Joszi Weisz tiszteletbeli konzultól is kérek majd javaslatokat kifejezetten izraeli programokra. Célunk, hogy megemlékezéseink azt az üzenetet hordozzák, hogy ez Magyarországon még egyszer nem történhet meg.

„A kutatás-fejlesztésre, az innovációra szeretnék koncentrálni”

ÚJ KELET: KÖZÉPRE POZICIONÁLNI A LAPOT

Interjú Erős-Hajdú Szilvia főszerkesztővel

Évtizedeken át a tel-avivi *Új Kelet* volt a Kárpát-medencén túl az egyetlen magyar nyelvű napilap, amely fénykorában, a hatvanas években példányszámában olykor a legnagyobb izraeli lapokkal, a *Mááriv*val és a *Jediott*tal is versengett.

Adicsó múltnak vége, az olvasóközönség megfogyatkozása és a nyomtatott lapok válsága nyomán ma már az is kész csoda, néhány ember lelkesedésének hetente ismétlődő csodája, hogy csütörtökönként egyáltalán utcára kerül a lap. Erős-Hajdú Szilvia nehéz örökséget vett át 2010-ben: sürgősen megújításra szorult a lap egésze. De tudta, mi-be vág bele, mert 2005-2006-ban egy teljes évet dolgozott már az újságnál Dán Ofry főszerkesztő irányítása idején.

– Honnan indult, mik voltak az első fontos változtatások?

– Külsőjében gyorsan arculatot váltottunk egy modernebb tipográfiára és főcímre, és természetesen tökéletesen igazodni próbálunk az MTA helyesírási szabályaihoz. Minden írásunk jogtiszta és eredeti anyag, és ezzel megteremtettük az Internetre kerülés feltételeit. Tartalmában az addigi héja jobboldaliságtól megpróbáltam középre pozicionálni a lapot. Előtte sokan panaszkodtak egyoldalúságra, de azóta már azt is megkaptam, hogy túl liberálisok vagyunk, és nem elég markánsak. Szerintem az olvasók elég felnőttek ahhoz, hogy maguk döntsenek, igyekszünk megmutatni mind a két oldalt. Számomra a hír fontossága számít, nem a pártok, mindkét oldalról kerülöm a nagy indulatokat.

– A lap jobbos irányvonalát anno a tulajdonos, George Edri politikai elkötelezettségével magyarázták. Ő mit szolt a változáshoz?

– Semmit, nem foglalkozik vele, nem is tud magyarul. Számára ez egy befektetés, amely egyelőre megéri, különben megszabadulna tőle. Nem újító alkat, de ma már engedi az óvatos reformokat. Ez egy magántulajdon, amely eleinte Marton Ernő alapító-főszerkesztőé volt. George Edri egy tulajdonosváltás során,

voltaképpen hozományba kapta, felesége édesapja volt az előző tulaj.

– Kik veszik a lapot?

– Az előfizetők tíz százaléka külföldi, Németországtól Ausztráliáig, Anglián, Amerikán és Kanadán át Dél-Afrikáig. Magyar zsidók, akik tőlünk akarnak tájékozódni Izraelről és az itt élő magyar zsidókról. Izraeli közönségünk összetett: vannak idősök, akiknek el kell magyarázni, hogy mi történik itt és a világban, mert nem tanultak meg elég jól héberül ahhoz, hogy megértsek a híradót, és nem tudnak angolul sem. Van egy remélhetőleg növekvő réteg is, amely az interneten is képes magyarul tájékozódni a világ és Izrael dolgairól. Ők

Hetente
ismétlődő
csoda

inkább egy szabadidős magazinra tartanának igényt, s az ő irányukba próbálom vinni a lapot. Gyökeresen eltérőek az elvárások: például még az időseken belül is vannak, akik minél többet olvasnának a soáról, és vannak, akik legszívesebben soha nem találkoznának velem, annak függvényében, hogy miként tudták feldolgozni a traumát. A régen itt élőket általában nem foglalkoztatják a jelen Magyarországnak dolgai, de a frissebben érkezettek nagyon is érdeklődnének.

– **Hogy lehet megfelelni egymásnak ennyire elmentmondó igényeknek?**

– Nem könnyen, pláne 24 oldalon. Az olvasóközönség összetettsége komplex újságot követel, és ennek megfelelően számos átalakítást hajtottam végre. A lap elején hírblokk, utána jön a magazin, a vallási ismeretektől a receptekig. Vannak cikkeink az izraeli magyar közösségekről, korosztályos egészségügyi írások. Rend-

szereken járok találkozókra, keresem a kapcsolatot az olvasókkal, hogy tudjam, mit szeretnének. Általában pozitív hírekre vágnak, de a konkrét érdeklődés korosztályonként és azon belül is igen szerteágazó.

– **Miként látja a lap jövőjét?**

– A tulajdonos engedélyével elindultam az Internet irányába, de sokkal nagyobb kedvvel kaphatnék tőle támogatást, ha jobban fogyna az internetes változat. Sajnos eléggé megszoktuk, hogy az internetes tartalom „ingyen” van, ezért nem könnyű pénzért eladni. Megteremttem az Új Kelet hetilap facebookos megjelenését, számos akadályt leküzdve megkezdhettem az internetes hirdetést, terjesztést. A jövőben a nyomtatott lap mellett kell egy más finanszírozási forrást is találnunk, ebben is próbálok óvatos lépéseket tenni, de nincsenek illúzióim: egy ilyen kis részpiacon általában a lelkesedés tartja fenn az újságokat.

Itámár Jáoz-Keszt

Feltámad a szél

A parton megtorpan az est, és foga van a szélnek,
az eukaliptuszfák mögött eltűnt az udvar, és a testből
mint a csorba kés, útra kelnek a házak és a lélek.

Minden az Ég mélyébe hull, lelakatolt homályba.
Zörren a maradék idő, egyszer a Tél markolja meg -
ősz fejjel tanultam imáid, Uram, a szó ráfagy a számra.

A csillagtalan éj átjut a test udvarán s a házsoron,
tévelygő lelkem megborzong, egy titkos, ősi nyelven
mondta: LEGYEN VILÁGOSSÁG, s én ezen a nyelven álmodom.

Édenkerti idő

Az öröm forrása ott zúg az ősi kertben és a gyerekkor zöldjén,
mely porrá égett, Isten hangja kering a szélfúvásban,
a nappal fénylik, s lassan elsüllyed az ösvény,

amelyhez lábnyom ér. Húsod mélyén még érzed az időt,
ahogy visszafordul; megcsap a régi kedv, keskeny füst száll az égre,
s kering a kertekben a Hang. Magány szorít, akár a testet férfivá-nővé bomlása előtt.

Alszik a fák tövén a kígyó. Csak porszem árnyéka vagyok.
Mintha egykori nevem hallanám odafentről, és napok múlnak, nemzedékek
gyerekkor s öreg este közt - s a régi öröm újra felragyog.

Gergely Ágnes fordításai

MAGYAR MÁDRICH IZRAELBEN

Czékmán Balázs feladata nem ismeretlen az izraeliek előtt: ő az első magyar mádrich. Akárcsak az Izraelből a diaszpórában élő zsidókhoz röpitett mádrichokat, őt is azért küldték Budapestről Izraelbe, hogy az itt élők identitását erősítse. Csak míg az izraeli küldöttek a zsidó, addig ő a magyar gyökereket igyekezett erősíteni.

Balázs eredetileg tanárember. Gyálon tanított ének-zenét, mozgókép-kultúrát, médiaismeretet és informatikát. Alapvégzettsége tanító, de egyetemet is végzett szociálpedagógia és pedagógia-bölcsész szakon. Otthon is foglalkozott ifjúsági klubbal, közönség szervezésével, fiatalok délutáni hasznos szabadidő eltöltésével, sőt evégett egy közhasznú egyesületet is gründolt Zenergia néven. Ráadásul tréner és coach szakképzése is van, tehát minden létező és iskolában eljáratott tudással (valamint hozzá való élettapasztalattal) is rendelkezett a sikeres „mádrichsághoz”.

A Közigazgatási és Igazságügyi Minisztérium Nemzetpolitikai Államtitkárságának pályázatán nyerte el a lehetőséget, hogy összesen három hónapot Izraelben töltsön. Pesten magyar nyelvet oktatni tudó pedagógust, illetve szervezetfejlesztésben jártas embert kerestek Tel-Avivba, hogy „egy picit megnézzék az itteni szervezeteket, közösségeket, és a lehetőségekhez mérten egy picit összefogja őket” – mondja. Nem volt egyszerű dolga, nem könnyű jó kapcsolatot kiépíteni a sokféle új és régi szerveződés között, amelyek egy része egymással rivalizál, mert nagyjából ugyanazon célcsoport megnyerésén kell dolgozniuk. „Van kihívás. Küldetésem egy kulturális misszió, célom, hogy embereket bíztassak, fogjak össze, és láttam nagyon pozitív előremutató példákat, összefogással, új olék segítségével” – fogalmazta meg véleményét két hónap elteltével. Különösen hatott rá az új bevándorlók izraeli befogadásának ügye, amelyet a világon egyedülállónak jellemez.

A pesti felkészítés után két hónapig Tel-Avivban élt, ahol két – hetente tartott – kurzust indított „Magyarország értékei” címmel, egyiket a nagykövetségen, a másikat pedig a szabadidőközpontban. Tanított többek közt magyar irodalmat, történelmet, ze-

nét, bemutatott filmeket, és rendezett képzeletbeli barangolást Magyarország tájain. Átlag 8-12 hallgató jelent meg, elsőtől a harmadik generációig, 11-től 70 évesig, nagyváradtól budapestiig mindenféle. Volt, aki kiválóan beszélt magyarul, volt, akinek néha segíteni kellett egy-egy szó angol fordításával, de egymásnak is sügtak a gyakran párban, kis csoportokban dolgozó „diákok”, akik közben egymással is megismerkedtek.

Ezután visszament Budapestre, ahol egy 15 oldalas beszámolót kellett készítenie az elvégzett munkáról, majd augusztusban visszajött egészen szeptember végéig. Októberben aztán újabb hazai beszámolóval zárult az első izraeli magyar mádrich küldetése.

Mint mondja, testhezállónak érezte feladatát,

mert szimpatizált a minisztérium célkitűzéseivel, szeret embereken segíteni és érdeklik a társadalmi kérdések. Jól érezte magát Izraelben, amelyet nagyon ellentmondásos, nagyon színes kultúrájú országnak ismert meg. Úgy érzi, nem volt könnyű dolga, „hiszen senki sem szereti, ha egy kívülről jött ember akar bármibe beleszólni. Erre nagyon vigyáztam, ez volt az alap”. Nem félt tőle, hogy az itteniek rajta akarnák leverni az antiszemitizmus magyarországi erősödését, kerülte a politizálást és ezt elfogadták tőle. Mint mondta, elégedetten távozik, mert a vártnál sokkal több pozitív visszajelzést kapott, és úgy véli, segített néhány embernek és szervezetnek az itt eltöltött idő során.

Izraeli összeállításunkat Shiri Zsuzsa készítette

Itámár Jáoz-Keszt

A képmás

Miért vágyom, akár egy másik testet, a képmásodat?
Miért képzelem el rám nyíló szemed, kezem érintő kezed,
miért nem elég az elmormolt név, a futó gondolat?

Gyermekkoromban, ha felsírtam éjjel, hallottam, kürt rivall,
harci kocsid dübörög fenn, az égből jön segítség,
miért akarok most szólalni némán, könyvek zárt ajkaival?

Míg bennem a koravén gyermek erőlködve vissza-visszanéz
a Körös-partra, ahol anyja könyörgött Hozzád a háborúban egykoron,
és ír, és papirosokat teleír, és szól a kürtszó, amit megidéz,

s mintha az elmúlt dolgok álom-mélyiségeiből felrémlene egy alak,
föld és ég a bensőjében lángol, kezéből hullik a parázs,
de eljött, és most ott ül magas trónusán, s a roppant csarnokot

betölti bíbor szélével a palást,
s én elbámulok: alvajáró? vagy félig-éber király?

Gergely Ágnes fordítása

„ABSZOLÚT IGAZSÁGOKBAN NEM HISZEK”

Hans-Henning Paetzkével beszélget Szántó T. Gábor

A második világháború idején született Németországban. Kirúgták a gimnáziumból, mert, úgymond, uszított Walter Ulbricht ellen. Színésznek tanult, majd onnan is kirúgták, katonai szolgálat megtagadása miatt bebörtönözték. Egy házasság révén 25 évesen megtanult magyarul, és lefordította Mészöly Miklós Saulusát. Innen kezdődik fordítói pályája, melynek 70 könyv a terméke - a modern magyar irodalom java. Ezután fogott bele önéletrajzi regénytrilógiájába: *Idegen test* címmel jelent meg magyar fordításban az első kötet, *Szemfényvesztők* címmel a második. Részint a keleti blokk, a magyar történelem és irodalom utolsó 60 éve jelenik meg bennük, részint egy sajátos személyes életút és gondolkodás, szerelmi kalandok mellett legendás történelmi és irodalmi figurák.

– Nem szokványos családból származol. Apád az UFA, a német állami filmcég vezető munkatársa volt. Lengyelországi zsidó származású nagynénik, és az őket kimenekítő Gestapó-tiszt nagyapa...

– Vordamm, ahol apám született, a brandenburgi tartomány legkeletibb végvára volt. A Német Lovagrend politikailag jól felhasználható történetéből doktrált, mely az SS birodalmi vezetőjének, Heinrich Himmlernek a figyelmét is felkeltette. 1939-ben hívták a Birodalmi Biztonsági Hivatalba, ahol történészként a nemzeti szocialista rendvértéket lett volna hivatott ideológiailag erősíteni. Itt képezték ki a birodalmi elit utánpótlását. Anyám, aki férjével sosem vitatkozott, könyörgött, hogy ne engedje magát az SS szekerébe fogni. Figyelmeztette apámat, hogy a nyíl egy napon ellenük is fordulhat. Anyám, született Pietraszewski, ami magyarul félénket jelent, már a neve alapján sem támadhatatlanul árja származású, de apai nagyanyám, a született Wroblewski eredete végképp homlokráncolást váltana ki a faji fanatikusból. Wroblewski, vagyis Verebes, micsoda német név! Anyám rendíthet-

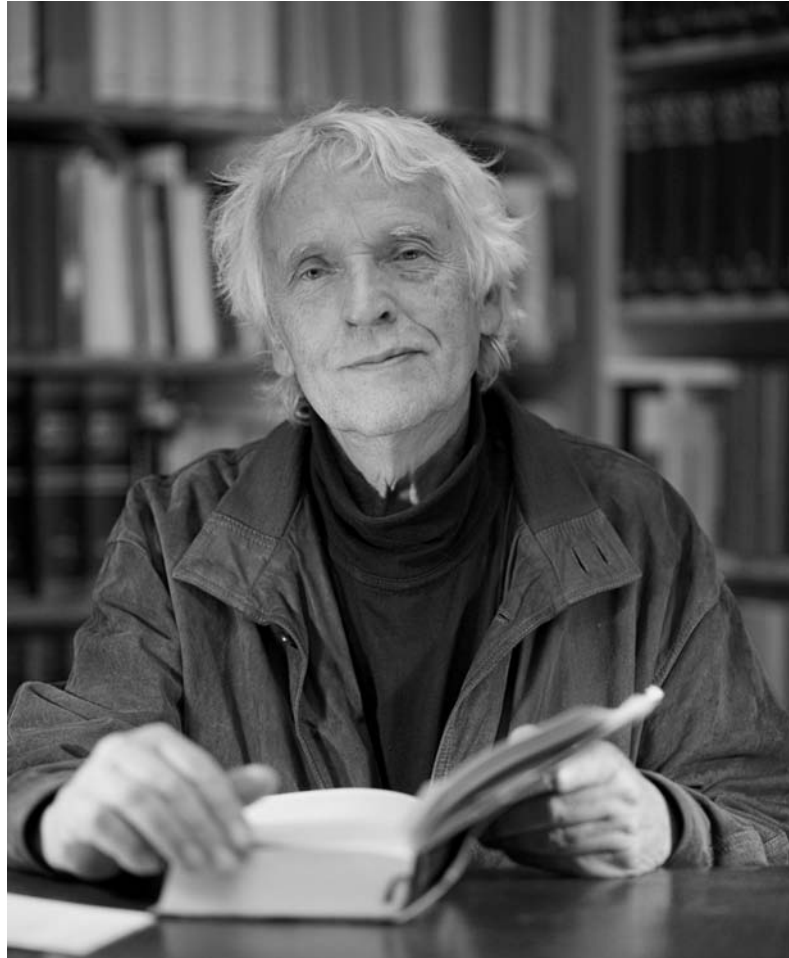
len szeretetével megóvta apámat az együgyű döntéstől, amely szörnyű bűnné növekedhetett volna. Ehelyett apám a Birodalmi Filmkamara saaszországi, thüringiai és cseh-morvaországi vezetőjeként Lipcsébe ment. Itt aztán csak kevésen múlt, hogy nem küldték koncentrációs táborba. Ezzel fenyegették meg, mivel összetűzésbe került Martin Mutschmann saaszországi birodalmi helytartóval és miniszterelnökkel, aki szívesen elengedte volna egy drezdai moztulajdonos vadászbarátjának 100.000 birodalmi márkás adótartozását, de ez ügyben váratlanul dr. Paetzke néptárs elkeseredett ellenállásába ütközött. Apám, akiből ideológiai elvakultságában sem veszett ki az erkölcsi érzék, feltehetőleg nem volt tisztában azzal, hogy a legfelső náci-vezetők körében úgyszólván divat volt, hogy nem fizettek adót a birodalomnak. Ebben még Hitler sem volt kivétel. 1942 őszén történhetett, hogy Mutschmann azzal indította útnak két bizalmasát, hogy konspiratív körülmények között találkozzanak apámmal a Lipcse és Halle közötti autópályán, és beszéljék rá a párt irányvonalának követésére. Három, konvojban haladó Mercedes-li-

Wroblewski,
vagyis Verebes,
micsoda
német név!

muzinban hajtottak egy parkolóba. Apám magával vitte a szolgálati autójában a négy éves bátyámat, talán mert tartott tőle, hogy valami baja történhet. Micsoda naivitás! Végül apám megmenekült a koncentrációs táborból. Helyette becsületvesztés címén kizárták a pártból, és egyszerű katonaként a frontra küldték. Akkoriban a harmincas évei közepén járt. Nagypám, az egykori német nacionalista, aki építkezési vállalkozását az egész német birodalomra kiterjesztette, a húszas éveiben csődbe jutott, először a vámhatóságnál dolgozott, végül pedig a Gestapónál kötött ki és csinált karriert. Az ötvenes években néhányszor meglátogattuk őt Nyugat-Németországban. Szúrós pillantása és elmentmondást nem tűrő parancsolgatása bennem félelmet keltett. Rokonaim körében az a szóbeszéd járta, hogy annak idején parancsára lábuknál fogva akasztottak fel lengyel férfiakat, mert fajgyalázást bizonyítottak rájuk. Neki ez olyan nagy elégtételt jelentett, hogy lefényképezte magát a haldokló testek alatt. Amikor a két, Varsóban, lengyel gimnáziumban lengyelt tanító nagynénémet Auschwitzba hurcolták, nagypám kötelességének érezte, hogy megóvjá őket a biztos haláltól és kimentette őket a pokolból, bebizonyította, hogy a német hatóságok valamilyen hibát követhettek el, mert sógornői sem nem lengyelek, sem nem zsidók nem lehetek. Ez őt is gyanússá tette volna, s főleg a feleségét.

– Nehéz volt minderről írni? Vagy megkönnyebbülést jelentett?

– Előfordulnak egy család életében olyan dolgok, amelyeknek a bensőséges ismerete nem tartozik a külvilágra. A családom történetének ezt a részét mostanáig úgy őriztem, mint az államtitkot. Bűnösnek éreztem magam, pedig ebben személyes bűnöm nincs, csak mert genetikailag olyan emberek életét folytatam, akiknek cselekedeteivel nem értek egyet, sőt undorodom tőlük. Petri Györgynek lehetett valami sejtelve a dologról, amikor a nyolcvanas években egy éji órán a frankfurti lakásomban megkérdezte, igaz-e, hogy apám Gestapostiszt volt. Az igazságnak megfelelően nemmel válaszoltam, és megkönnyebbültem, hogy nem faggatott tovább. De az áldozatok és tettesek témája, a szerepek váltakozása életem témája lett. Arra a meggyőződésre jutottam, hogy az élethazugságaink teremtenek hamis helyzeteket, és vezetnek szélsőséges esetben hisztériához. Ez ugyanúgy igaz az egyes emberekre, mint a közösségekre. A világon szinte mindenhol élnek olyan gyerekek vagy unokák, akiknek szülei, nagyszülei történelmi léptékű bűncselekményeket követtek el. És mindenhol a hallgatás fátyla borítja a családtörténetet. Nagyon is érthető szégyenérzetből. Ahhoz, hogy valaki megtalálja önazonosságát, nem kell saját nemzete nagyjaival azonosítania magát. Sokkal fontosabb, hogy feldolgozza saját családjának történetét, és abból levonja a szükséges következtetéseket. Döntően csak

Fotó: Káldori Dániel

rajtad múlik, hogy azzá leszel-e, amivé lenni akarsz vagy tudsz. Genetikailag őseink életét folytatjuk, de társadalmilag és szellemileg bizonyos értelemben csak akkor, ha nem nézünk szembe családjunk történetével. Az erre vonatkozó hazugságok beteggé tesznek minket, és átvitt értelemben a bűnösök cinkosaivá, talán saját életrajzunk cinkosaivá is. Sok példát lehetne felhozni. Az egyik legismertebb példa Günter Grassé, aki a Nobel-díját irodalmi teljesítményének és elhallgatott SS-múltjának köszönheti.

– Milyen volt a viszonyod apáddal, tudtál beszélgetni vele az ő szerepéről?

– Nem, soha. Mindazt, amit róla tudok, fáradságos nyomozói munkával tudtam összeszedni.

– Hogyan lettél vagy lettetek keletnémetek?

– A bombázások elől Lipcséből Pomerániába menekültünk, onnan az oroszok elől vissza Lipcsébe, sértetlenül maradt házukba. Tanácsosnak tűnt, hogy a nyugati megszállási zónákban esetleg ránk váró bizonytalan sors helyett ott maradjunk. Mivel engem egy bombázás alkalmával betemetett a törmelék, és ennek következtében öt éves koromig nem voltam hajlandó megszólalni, a mai napig rettegésben élek a bombáktól és az erőszaktól. A némaság évei jelenthetik a lélektani alapját az engem lépten-nyomon körülvevő igazságtalansággal szembeni ellenállásomnak. Apám az összeomlás után mély lelki válságba került, amelyből soha nem gyógyult ki igazán. Súlyos asztmája lett. Betegsége miatt jobbnak látták a szüleim, ha nem vállalják a bizonytalan jövőt Nyugaton.

– Milyen olvasmányaid voltak fiatalon? A zsidóság is hatott rád a könyveken át?

Ötéves koromig nem voltam hajlandó megszólalni.

– Lion Feuchtwanger *Jud Süß* és *A toledói zsidó nő* című regényei még ma is hatással vannak rám. De megemlíthetem még Arthur Schnitzlert, Robert Musilt, Franz Kafkát, Stefan Zweigét és az Ótestamentumot is, amelyet a cottbusi magánzárkában kétszer is elolvastam.

– Kritikus vagy minden totalitárius rendszerrel szemben, de kritikus vagy a '68-asokkal szemben is, ami inkább kivétel a demokratikus ellenzék egykori köreiben. Te ott is kicsit renitens vagy, ahogy látom.

– Abszolút igazságokban nem hiszek. Eklektikus ember vagyok. Nekem Budapest az eklektikus homlokzataival már a hatvanas években is jobban tetszett, mint a művészettörténészek által a budapesti metropolisszal szemben előnyben részesített Prága. Aki azt hiszi, hogy egy abszolút szépségideál vagy egy abszolút igazság mellett kell állást foglalnia, az előbb-utóbb valamiféle művészeti vagy politikai diktatúra elkötelezettje lesz.

– Azt írod, egy idősebb, exkommunista expolitikus barát nyomán: nagyon könnyen felcserélhető a bűnös és az áldozat szerepe a diktatúrákban. Bárből lehet ez is, az is...

– Erre az igazságra egy barátom, Heltai György tanított meg, akit a Rajk-per előkészítő szakaszában régi barátja, Décsi Gyula hallgatott ki. Bár Heltai sohasem volt tettes, elismerte, ha a Párt arra kérte volna, ő maga is vállalta volna a tettes szerepét. Én attól félek, hogy mindegyikünkben benne van a hajlam nemcsak az áldozat, hanem a tettes szerepére is. Húsz éves koromban néhány hétig helyettesíthettem egy árvaház verekedős főnökét. Nem kellett sok idő ahhoz, hogy én is kiozzak néhány pofont. Örültem, hogy hamarosan búcsút mondhattam ennek a meglehetősen kétes tevékenységnek. Strukturálisan, azt hiszem, sokkal kisebb a különbség a kis és nagy tettesek között, mint gondolnánk. Fogóságom története és az árvaház egy olyan tudati folyamatot indított el bennem, melynek következtében még ma is mindig azon igyekszem, hogy ne legyek tettes.

– Soha nem beszéltünk róla, talán tapintatlan is a kérdés, de szoktál gondolkodni azon, mi az identitásod?

– Szinte minden nap felmerül bennem ez a kérdés. Választ még nem találtam rá, mert az identitásaim – német, lengyel, zsidó, orosz, magyar, közép-európai, világpolgári és még sorolhatnám – úgy váltakoznak, mint az időjárás. Skizofrénia? Talán az is. De ez a skizofrénia óvott meg attól, hogy rabja legyek valamilyen rasszista, nacionalista vagy politikai örületnek. Van két fontos identitás, amelyet még nem említettem, mégpedig a német és a magyar nyelv. Az összes többi identitás mellett leginkább ez a kettő határozza meg mindennapjaimat, a múltamat, jelenemet és jövőmet. Életem hátralevő részében már nem fogok tőlük megszabadulni, és nem is akarok. Ez a két nyelv a hazám.

– A fordítás, a kultúráközvetítés, ami hivatásod lett, nem függ össze azzal, hogy bizonyos értelemben kockázatosnak látod, ha valaki nagyon kötődik egy nemzethez, kultúrához?

– Néha azon kapom magam, hogy büszke vagyok a magyar kultúrára, amely számomra a foglalkozásom miatt elsősorban az irodalmat jelenti. Ez persze elég nagy hülyeség, hiszen a magyar irodalom nem létezik, csak egyes szerzők vannak. És ők az egész emberiséghez tartoznak, nem a magyar nemzethez. Nem beszélve arról, hogy nincs is a magyar nemzet. Inkább egy nyelvi szövetségről beszélhetünk, amelyhez én nagyon is hozzátartozónak érzem magam.

– Miért *Idegen test* és *Szemfényvesztők* a könyved címe?

– Ezek a címek a lelki állapotaimat tükrözik. Valamiképp egész életemben mindig idegen test voltam mások számára. Mindenhol valóságos vagy néha csak vélt szemfényvesztést látok. Mások hazugságai és szemfényvesztései körülfognak. Saját hazugságaimból és szemfényvesztéseimből naponta próbálok kitörni. Egyszer az engem körülvevő hazugságok és szemfényvesztések lettek a témám.

– Ki a kedvenc íród, és ki a kedvenc íród azok közül, akiket fordítottál? Hatott-e rád és hogyan?

– Karl Philipp Moritz 1785 és 1790 között megjelent lélektani regénye, az Anton Reiser kísért hosszú évek óta az álmaimban. Sok más szerzőt is említhetnék. De Moritz még ma is nagyon fontos a számomra. A magyar szerzők esetében nehezemre esik, hogy ne soroljak fel egy hosszú listát. Első helyen Konrád Györgyöt említeném, aki irodalmi, fordítói és emberi vonatkozásban a legközelebb áll hozzám. Műveihez és gondolkodásához erős kötődést érzek. Petri György, a mindennapok zseniális költője, és Pilinszky János, akit a fasizmus bűnei magányosságba taszítottak, előkelő helyet foglal el a munkásságomban. De tulajdonképpen az összes általam fordított szerzőt megnevezhetném, hiszen a könyvek fordítását többnyire változó szerelmi kapcsolatokként éltem át. Az idővel gyengülnek ilyen irányú poligám hajlamaim, és inkább a monogám írás kerül előtérbe. Ma már csak ritkán bocsátkozom irodalmi flörtökbe.

– Hogy alakult ki könyved pikareszk szerkezete – a töméntelen élményt máshogy nem lehetett kezelni?

– Jó ideje azon dolgozom, hogy visszafogjam a pikareszk jelleget, és az életrajzi mozzanatokat helyezem előtérbe. Leo Kleinschmidt le kell váltania egy én-elbeszélőnek. Karl Philipp Moritz példája nyomán létrejöhetne egy önéletrajzi-lélektani fejlődésregény. Ha elég erőm marad az elkövetkező években, akkor az élettörténetem, szándékom szerint korfestő regényként fog megelevenedni.

Bűnösnek
éreztem
magam, pedig
személyes
bűnöm nincs.

Berkovits György

JELZŐMŰVÉSZ

Részlet a V. és Ú. regényfolyam második könyvéből

Az egyik késő este előjött a látomásom, láttam a kopasz kisfiút, hátán a bilivel, mögötte egy géppisztolyos egyenruhással és barakk építmények sokaságával.

És akkor, éppen akkor felhívott nagymamám, Rozália és a következőt mondta: Gyulus, nagyapád emlékművét el akarom készíttetni és a sírjára tenni, az a sír persze, mint tudod, mondvacsinált, mert nincs abban semmi, üres, ki tudja, milyen tömegsírban sínylődik vagy még abban sem szegény nagyapád, Alfréd teste, élve temették el a gyilkosok, megálmodtam, hogy élve, és azt is a megálmodtam, hogy a születésnapján. És a sírszobrász, akivel tárgyalok nagyapád alakjának megformálásáról, nem akarja teljesíteni, amit szeretnék, mert azt szeretném, ha a nagyapádról mintázott sírszobornak nem volna szeme, lyuk volna a helyén, tudniillik kiszúrták nagyapád szemét, tudom, hogy kiszúrták, megéreztem, hogy kiszúrták, ha hiszed, ha nem, megéreztem. És ez a hülye szobrász nem akarja szem nélkül a szobrot. Megkérlek, beszélj vele, Gyulus, remélem, nem akarsz kibújni a feladat alól, vegyél erőt magadon, segíts. No persze, képzelem mennyire érdekel téged nagyapád kiszúrt szeme, mondta nagymamám. Hogyne érdekelne, nagymama, mondtam, ne sértegetsz, hát kinek a kiszúrt szeme érdekelne, ha nem a nagyapámé?! Hogy a pondrós kutya egye meg őket, a gyilkosokat, és nagymamám kiabált kikelve magából. Fel a fejfel, nagymama, mondtam, vegyél hideg-meleg zuhanyt. Hogy jön ide a zuhany, Gyulus, te hülye, apopó, ma például tusoltál? Kétszer is, nagymama, másodszor ugyanis az elsőt tusoltam le. A rossz nyavalya törjön ki, Gyulus, ne beszélj velem így, komolyodj már meg! Mindig megkomolyodom, ha zuhanyozok, fürdök, nagymama. Veled nem lehet beszélni, sajnos, Gyulus, veled nem lehet... Ja igen, tudod te, Gyulus, ki volt Kozarek? Én ne tudnám, nagymama, hóhér volt a javából. Úgy van, Gyulus, mondta Rozália nagymama, és hirtelen letette a kagylót.

Rossz kedvem lett, magamba roskadtam eme párbeszéd hatására.

Felmerült bennem, hogy volt valamikor egy barátnőm, akinek óvatlanul elmeséltem nagyapám elpusztítását, kész ténynek fogadva el nagymamám álmát, illetve elmesélését nagyapám élve elásásáról, és éppen a születésnapján. Mire barátnőm felkiáltott, az ő nagyapjával is pontosan ugyanez történt, és ugyancsak a születése napján. Egy cipőben járunk, jött ezzel nyomban és könnyesen barátnőm, házasodjunk

hát össze, jobban nem illenénk is egymáshoz. Elképedtem, felmérgekedtem, mert nem fogom, dühöngtem, a nagyapáink halálának közös voltához kötni a párválasztásomat, és szakítottam ezzel a barátnőmmel. Hiszen, ha csupán egyetlen egy minőségében határozzuk meg, ami bennünk közös, önmagunkat és egymást, mondjuk redős állban, matematikai tehetségben, szívfacsaró múltban, akkor ne csodálkozunk, ha mások is így tesznek velünk. És ezek a mások, a bennünket kívülről szemlélők és megítélők nyomban közös jellemet és viselkedést tulajdonítanak majd nekünk, ráadásul az ők és a mi megkülön-

Fotó: Teknős Miklós, Népszabadság

böztetésének keresve szellemi, lelki, esetleg testi jellemzőket. Újjal mutogatnak majd ránk, megegyezve abban, lám, ilyenek azok, akiknek szívfacsaró (szívderítő) a múltjuk, akiknek redős (redőtlen) az álluk, akik tehetségek (tehetségtelenek) a matematikában. Ha elfogadjuk, hogy mi, akik megegyezünk szívfacsaró (szívderítő) múltban, és egymáshoz illőek vagyunk állítólag emiatt, akkor megjósolható, hogy nem lesz nehéz megint okot és időpontot találni újabb szívfacsarásunkhoz. Vessük inkább el az ilyen csoportosításokat, ne foglalkozzunk az általános hasonlatosságainkkal, vagy a másokkal való felületes megkülönböztetésekkel. Tudassuk és tudatosítsuk azt, hogy akkor is végtelenül különbözünk egymástól, ha egyként szívfacsaró a múltunk, viszont tudatosítsuk, hogy végtelen sok hasonlóság lehet a szívfacsaró múltúak meg a szívderítő múltúak között. Természetesen bennünket, úgymond szívfacsaró múltúakat, összeköt, ha csak szívfacsarásban is, szívfacsaró korszakunk, ellenben élesen elválaszt azoktól, akik a szívfacsaró korszakunknak szívből örvendeznek.

Óvatlanul
elmeséltem
nagyapám
elpusztítását...

Különben minden átmenet nélkül megérkeztek a nyári hóhullámai, pedig még hivatalosan tavaszt írtunk, nyári hóhullámok hatoltak be a lakásba, és én úgy tettem, nagy mozdulatokkal, mintha éppen egy tengerparton nyaralnék, és a tenger hullámozó vizébe vetném magam. Pedig az előbb még a tavasz illatai árasztottak el, orgonaillat például. A különösen kedvenc hóhullámaim is megjöttek, a sárgászöldes hóhullámok, legalábbis úgy láttam, hogy sárgászöldesen izzanak ezek a hóhullámok. És aztán, szinte átmenet nélkül eme hóhullámok átadták a helyüket a tavasz illatainak, megint orgonaillatot éreztem. Váltakozott a tavasz a nyárral?

Roppant nagy lökést adtak nekem mind a sárgászöldesen izzó hóhullámok, mind az orgonaillat, nemkülönben a beszélgetésem nagymamámmal, de leginkább a látomásom, vagyis, hogy megjelent lelki szemem előtt a kopasz kisfiú, hátán a bilivel, mögötte egy géppisztolyos egyenruhással és barakk építmények sokaságával, nagy lökést, hogy gyorsan felvegyem a fekete keretes, megtükrözött üvegű, réges-régi, muzeális napszemüvegemet, meg az apám nálunk felejtett, ódivatú, szokatlanul széles karimájú, sajátos benyomást keltő, furcsa, fekete kalapját, és magamra illesszem a parókámat. Kutatni kezdtem a szekrényben, hátha akad még öltönyöm, találtam is egy sötétbarnát, ilyet persze mostanában nem vettem már fel, álcázottan azonban miért ne. El ne felejtsem említeni a bicskámat, amelyet, először életemben, ha nem számítom a kirándulásokat, magammal vittem.

Elindultam, csak úgy elindultam így álcázottan a Csurgói úti lakásomból a 18-as villamossal, éppen az

jött, hamar odaértem a Körtérhez, rosszindulatú, gyűlölködő tekintetektől kísérve, de hogy hová is igyekeztem, és miért, azzal még nem voltam tisztában. Leszálltam és lödörögni kezdtem, a járókelők továbbra is eléggé megnéztek, főképpen, ha egy lámpa, tudniillik már jócskán besötétedett, fénykörébe értem. Rá kellett jönnöm, hogy az esti utcák neonfénye sejtelmessé tette a rajtam lévő furcsa, fekete kalapot, és a parókám feltűnően hosszú, roppant lecsüngő, nagyon göndör, fekete hajtincseit, sűrű, torzonborz szakállát, meg persze az ilyenkor este feltűnő napszemüveget is. A Bartók Béla úton sétálva éppen a laktanya előtt haladtam el, amikor egy fiatalember, koromfekete hajú, igen kövér, odasziszegte nekem rondán, undorítón azt a kifejezést, azt a bevett kifejezést, amit nyilván a jellegzetes kalap, a még jellegzetesebb hajtincsek és szakáll váltott ki belőle, és amivel lelkembe markolt.

Odaléptem, dühödten léptem oda így, álcázottan ahhoz a fiatalemberhez, kezemben a már kinyitott bicskával, fogalmam sem volt, mikor vettem elő, hogyan nyitottam ki, mindenesetre a fiatalember hasának szögeztem. A Bartók Béla útnak azon a szakaszán és oldalán, ahol a laktanya állt, kevesen jártak, különösen este, ez jól jött nekem. A koromfekete hajú, kövér fiatalember visszahőkölt és könyörgőre fogta, az istenért, nehogy belészúrjak. Felszólítottam álcámban, teljesítse, amit akarok, mondja utánam a szavakat, amiket majd mondok, szigorúan sorrendben, egy szót sem szabad kihagynia. Gyerünk, és miközben a bicskám hegyét, álcázottan, a fickó hasának nyomtam, mondani kezdtem, hogy kirablás, kikészítés, eltulajdonítás, megfosztás, ingatlan meg ingó, test és szellem, vér és bőr, szipolyozom az agyvelőt, megölöm a lelket. Pattogóan mondtam, mint egy katonadal szövegét, a fickó átvette ritmusomat, darálta utánam, megerőszkölés, megcsönkítés, taposok rajtuk és bennük, belsősegeikben, külsősegeikben, ugrálok rajtuk, szemüket ki, szarukat be, testnedveikkel kenegetem magam. Hullá és hullá, menyinyi, de mennyi hullá, folytattam álcámban, éljen, éljen, kiboncolom a szívet, tenném a mellembé, kivágom az aranyeret, bevarrnam a seggembe, és a fickó engedelmesen hadarta utánam. Aranyér helyett aranyárat mondott, megbökttem a bicskával, mire a fickó összerándult, és máris helyesen ejtette ki a szót. Tapasztalatot, szakmát szerzek a hullagyártásban, de nem akármilyenben, hanem a kiválasztott nép hulláinak gyártásában, daráltam álcázottan, és a fickó darálta utánam, darálta, hogy hentereghetek hol a kiválasztott nép női, hol a kiválasztott nép férfi hulláival, ezekkel a kiválasztott hullákkal, abban a reményben, hogy talán bekerülhetek a kiválasztottak hulláinak családjába, a kivá-

lasztott hullák még élő hozzátartozói titkát elleshettem, hogyan kell a világot, az embert, az eget és a földet, a napot, a holdat és a Marsot, meg a naprendszert uralmam alá hajtani. Felcsinálom a kiválasztottak nőnemű hulláit, folytattam *álcámban*, és utánam mondta a fickó engedelmesen, és mondta, hogy aztán szintén felcsinálom a megszülető utódaikat, mert azok is kiválasztottak még, ha már csak félig is kiválasztottak, megbosszulván rajtuk, mint apjuk, amiért utódaim mertek lenni, majd hullává alakítom őket is, és ugyancsak felcsinálom már mint hullákat. A katonadalról áttértem a szavalásra, versmondó ritmust diktáltam, és ebben a ritmusban bökdöstem bicskámmal a fickó hasát, mire a fickó gyorsan átvette a versmondó ritmust. Szépen dughatok most már velük is, szavaltam *álcámban*, és szavalta a fickó utánam, ha fiú-hullák, akkor úgy, ha lány-hullák, akkor úgy, csak kiválasztottak legyenek, ha csak félig is, hogy aztán örököljem a kiválasztottságukat, szavaltam, és szavalta a fickó is, és enyém legyen minden, de minden, ami az övék volt, örököljek a kiválasztott, vérfertőzött unokáim után is törvényesen. Örökölni akarok, szavaltam *álcámban*, és szavalta utánam a fickó, örökölni, örökölni a Marsot, a Földet, a világot, hullamúzeumokat, tömegsírokat, aranyeret, ingatlanokat, ingóságokat, belsősegeket, testnedveket, de legfőképpen agyvelőt és kiváltképpen lelket akarok örökölni, leginkább persze kiválasztottságot akarok, soroltam így *álcázottan*, és a fickó, kinek hasához nyomtam bicskám hegyét, visszhangozta engedelmesen. Több járókelő is element mellettünk, azonban egyáltalán nem figyeltek fel, milyen közel állunk egymáshoz, vagy éppen hogy figyeltek, mindenestre, megpillantván ketőcsüket, gyorsítottak. Közben kigomboltam szabad bal kezem ujjaival a nadrághasítékomat, a jobbal tartottam ugyanis a kinyitott bicskát, kibányásztam himtagomat, és lehugyoztam a fickót. Odasúgtam neki, most aztán futás, de futás, gyors futás, nem nézünk hátra, na, gyerünk, és a fickó futott, és tényleg nem nézett hátra, hamarosan eltűnt a neonfények homályában.

Eltettem a bicskámat, levettem a kalapot, le a napszemüveget, le a parókámat, még a zakómat is levettem, nehogy felismerjenek, és kimerülten, ilyen kimerültnék még soha sem éreztem magam, hazafelé vettem az irányt. Meglehetősen elégedettséggel gyalog indultam meg azon a szép tavaszi estén a Bartók Béla úton, mert azt gondoltam, hogy hazáig sikerül majd elrendeznem magamban, amit csináltam azzal a kövér, feketehajú, szavaival engem megalázó fickóval. Mendegéltem, és arra jutottam, éppen a meg lehetőségen jól megvilágított Körtéren, hogy megkérdezzem magamtól, vajon megváltozhat-e ez a csürhe

banda? Némán kérdeztem, de késztetést éreztem a hangos beszédre is, ahogy egyre beljebb haladtam a Fehérvári úton. Felöltöttem hát újra a parókámat, a kalapomat, meg a napszemüveget, hogy *álcázottan* mondhasam ki, amit éppen kimondani szerettem volna. És megkérdeztem újból, de már *álcámban*, ezért aztán jó hangosan, hogy megváltozhat-e ez a csürhe banda, miközben mutogattam széles mozdulatokkal, színpadiasan arra a néhány járókelőre, aki még errefelé járt. És mondtam nekik, akik szembe jöttek velem, jó hangosan mondtam, hogy csürhe banda. Felvidámodtam és felszabadultan egyre hangosabban beszéltem, így aztán az a néhány ember, akivel találkoztam, felfigyelt rám, megbámulták sajtóságon *álcázott* alakomat, lassítottak. Én meg mentem és hangosan beszéltem az eléggé kivilágított Fehérvári úton, és, már a lakótelepek első házainál járva, mutogattam minden egyes járókelőre.

Kezdek néhányan komolyan felfigyelni rám, furcsa, szokatlan külsejű figurámra, kezdtek megjegyzésekkel is illetni, mint: te, poloska, te, patkány. Sőt körülvettek röhögve, mondván hát vannak még ilyenek, hát nem pusztultak ki ezek még mindig, nem dögöltek meg? Az egyik pasas, egy medveformájú kijelentette, ezek most már pofátlanul kiállnak ordibálni az utcákra, ide jutottunk, ezek most már szemérmelenségükben arcátlanul pocskondiázzák a békés járókelőket, ezek most már...

Azonban *álcám* védelmében átkozódásba fogtam, túlkiabálva azt a medveformájú pasast, harsogván neki és a többinek, te és ti aljas gecik vagytok, te és ti mocskos gazemberek vagytok, te és ti csak kirabolni tudtok, te és ti csupán ölteni tudtok, mindig is rabolatok, mindig is gyilkolatok, undorító állatok vagytok, aljas gecik és... Fogd be a pofád, vágott szavamba, és most már egészen közel lépett hozzám az a medveformájú pasas, és rám ripakodott, hát te hogy maradtál életben a kurva istenedet?! Agyvelőszipolyozó vagy, ordítottam *álcázottan* a pasas pofájába, a mi agyvelőnket szipolyozod, a mi testnedveinkkel kenegeted magad, a mi hulláink aranyerét varrod a seggedbe, te, tömegsírok tárlatvezetője.

A medveforma fickó ököllel az arcomba csapott, és biztatott másokat is, akik körülvették *álcázott* alakomat, hogy üssenek, verjenek. De eliramodtam, ám rohantak utánam a Fehérvári utat elég jól megvilágító, bár azért homályos neonok alatt, rohantak utánam a Csurgói úti ház, ahol laktam, kapujáig. Ott, a kapuban visszafordultam feléjük, és azt mondtam, hát így állunk, és, mielőtt még meggondoltam volna, előhúztam a bicskámat, rájuk rontottam, azok félre ugrottak, majd el akartak kapni, ám, valami isteni segítséggel, sikerült visszahátrálnom és befarolni a házba, a kapu meg bezáródott, követni nem tudtak.

Egy cipőben járunk, jött könnyesen barátnőm, házassodjunk hát össze.

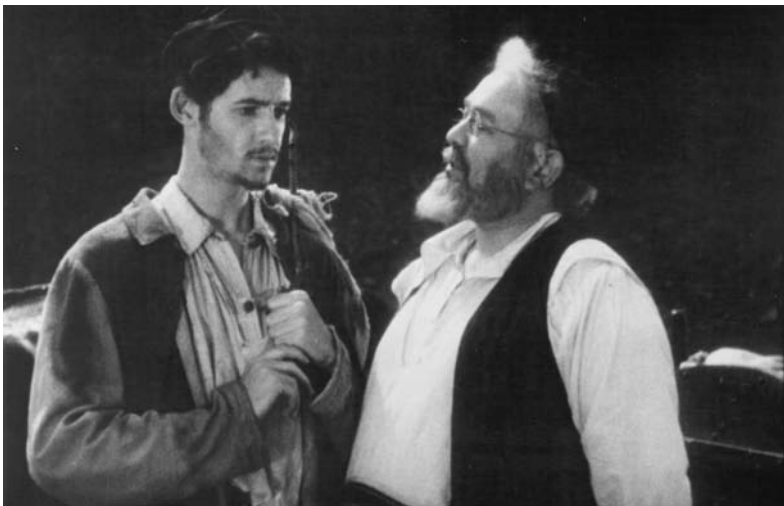
Kránicz Bence

A VÁLTOZÁS SZELE

Jiddis filmek Amerikában

A filmtörténet szeszélye folytán a mozgóképféjlődése szorosan összekapcsolódott a zsidó közösségeket érő kihívásokkal.

Az első hangosfilmként számon tartott *A jazzénekes* (1927) főhőse gyerekként Manhattant ortodox zsidók lakta szegénynegyedében él – apja azt szeretné, ha az aranytorkú fiú felnőve kántornak állna, követve a családi hagyományt. A kis Jakie viszont többet akar: az új idők új dalainak engedve jazzt énekelne, még hozzá a Broadway közönsége

A fény felé

előtt. Hol a helye a különleges tehetségnek? A biztonságot jelentő, jól ismert kisközösség berkein belül, a tradíciókat tiszteletben tartva? Vagy ország-világ színe előtt, elszakadva a gyökerektől, vállalva a bukás kockázatát? A film kérdései tükrözték a hollywoodi stúdiók hangtechnikával kapcsolatos kételyeit (nevesül, hogy érdemes-e bízni a hangosfilm elterjedésében), ugyanakkor *A jazzénekes* az asszimilálódni vágyó amerikai zsidóság általános dilemmáját énekelte meg. Azt az alapvető kérdést, ami számos zsidó témájú korai film, és a

jiddis nyelvű filmek II. világháború előtti áramlatának is a középpontjában állt.

Ahogy a XIX. század bevándorlási hullámaiban számottevő zsidó népesség talált új otthonra Amerikában, úgy vált egyre természetesebbé a jiddis kultúra intézményeinek kiépülése, különösen New Yorkban. A századforduló táján a manhattani Lower East Side negyed lakói többségükben igen szegény, egymás közt a jiddist használó, angolul nem nagyon értő zsidók voltak, akik a jiddis színházakba jártak szórakozni – majd elkezdtek filmet nézni. A némafilmek élvezete nem ütközött nyelvi akadályokba, az inzerteket könnyen át lehetett írni jiddisre. Az emigráns zsidóság zárt világa izgatta a filmesek fantáziáját: a játékfilmes elbeszélés szabályainak lefektetésében úttörő szerepet vállaló D. W. Griffith is ezt a közeget választotta az *Egy zsidó nő szerelme* (*Romance of a Jewess*, 1908) egytekerces melodrájának háttéréként. Igény mutatkozott azonban az ortodox közösségeket belülről ismerő alkotók által készített filmekre is, amelyek végre az Amerikába települő zsidók életével foglalkoznak, vagy visszaidézik az elhagyott óhaza tájait. Ekkor vált az alsó-manhattani közönség kedvencévé Sidney Goldin, a zsidó tematikájú némafilm legfontosabb szerzője. Goldin az 1910-es évektől folyamatosan gyártotta független produkcióit (egy részüket Carl Laemmlel, a Universal stúdió Németországból emigrált társalapítójával közösen), majd néhány évig Ausztriában is dolgozott, ahol legnagyobb sikerét, a kosztümös *Yiskort* (1924) készítette. A rendező az elsők között érintette az antiszemitizmus témáját is: az *Oroszország rémségei* (*The Terrors of Russia*, 1914) és a *Szibériai menekültek* (*Escaped from Siberia*, 1914) egyaránt a zsidókat érő egykori atrocitásokról számoltak be. Goldin pártfogásába vette a New York-i Jiddis Művészszínház fiatal alapítóját, Maurice Schwartzot, aki később maga

is filmezni kezdett, és 1926-ban megrendezte az *Összetört szívek* (Tsebrokhene Hertser) című drámaadaptációt, ami az egyetlen héber inzertekkel készült amerikai filmként vonult be a filmtörténet lábjegyzetei közé. Az amerikai jiddis filmkultúra valódi fénykora – és egyben hattyúdala – a '30-as évek elejére, a hangosfilmkorszak kezdetére esett, amikor a hagyományörző zsidó diaszpóra lehetőséget kapott rá, hogy legfőbb kincsét, a nyelvet megmentse az utókor számára.

Köztudott, hogy a hangosfilm-váltás évtizedében megszilárdult amerikai stúdiórendszerben megkerülhetetlen szerep jutott azoknak a főleg Kelet-Európából, a Monarchia területéről érkezett zsidó vállalkozóknak, akik ószeresekből és kerékpár-kereskedőkből lettek producerek és stúdióvezetők, olyan intézményeket létrehozva, amelyek mára dollármilliárdokat érő média-konglomerátumok alapját képezték.

Hollywood urai

kövétték *A jazzénekes* címszereplőjének példáját, és maguk mögött hagyták a tradicionális zsidó világot. A jiddis nyelvű hangosfilmek gyártói viszont éppen ezeket a hagyományokat igyekeztek megőrizni az Álomgyártól messze forgatott, független produkcióikban. Túlzás lenne azonban azt állítani, hogy ezek a filmek vakon menekültek vissza egy letűnt kor kulisszái közé. Ellenkezőleg, a múlt és jövő közti választás kérdése rendre központi problémaként fogalmazódik meg, miközben az antiszemita európai politikai rendszerek okozta fenyegetettség is érzékelhetővé válik a '30-as évek jiddis nyelvű filmjeiben. Kevés jiddis mozi tudott kitörni az etnikai film szűk korlátai közül, ezek közé tartozott a *Yid'l Mit'n Fidl* (1936). A Lengyelországban forgatott, Joseph Green rendezte zenés road movie egy utazó zenészcsoport kalandjait követi nyomon. A társaság legtehetségesebb tagja éppenséggel nő, aki a turné veszedelmei miatt férfinak álcázza magát, erre utal pajzán áthallással az eredeti cím is (magyarul lehetne *Leány hegedűvonóval*). Az angyali hangú Molly Picon, a jiddis színház sztárja alakította a főszerepet, valóságos feminista ikont faragva a szeleburdi Itkéből, aki, ha kell, a szülők által elrendezett házasság elől menekülő menyasszonyt is megszökteti. Ha a férfinak öltözött zsidó lány figurája ismerősnek tűnik, nem véletlenül: Barbara Streisand ebből a filmből kölcsönözte a *Yentl* alaphelyzetét.

Az aktív, irányító pozícióba kerülő nő

karaktere egyáltalán nem elszigetelt jelenség a jiddis hangosfilmben. Mai szemmel nézve a korban szintén

népszerű *Zöldellő mezők* (Grine Felder, 1937) igazi hőse nem a szende képű, tétován sodródó jesiva bócher, hanem az őt befogadó falusi zsidó család egy szem leánya. Tsine azzal érdemli ki a házitanítónak álló fiú szerelmét, hogy megtanul írni, vagyis magáévá teszi népe tradicionális tudáskincsét, aminek ismerete nélkül a szülei nem is tekintik magukat teljes jogú zsidóknak. Egyértelmű, hogy a film rendezője, a rendkívül változatos karriert befutó Edgar G. Ulmer inkább a természettel harmóniában élő, egyszerű emberekkel szimpatizál, a folyton izgó-mozgó bóchernek is közöttük kell letele-

pednie, így hozható összhangba a szellem világa a mindennapi élettel. Az Ausztriából érkezett, német expresszionista filmekben is dolgozó Ulmer számára ebben az időszakban vált fontossá saját zsidósága, és a '30-as években három másik jiddis nyelvű filmet is készített. A tanulság szinte mindegyikben ugyanaz: a hagyomány-őrző zsidó közösségek már nem élhetnek úgy, mint régen. A fiatalok szerencsét próbálnának a nagyvilágban, a stett vezetői pedig képtelenek felismerni a zsidókra leselkedő veszélyt, és a változtatás szükségességét. Mindez frappánsan fogalmazódik meg *A fény felé* (The Light Ahead, 1939) történetében, ahol a vének tanácsa semmit nem tesz a fenyegető kolerajárvány ellen, hiába fi-

gyelmezteti őket az ősi tanításokból veszedelmet kiolvasó könyvtáros. A középpontban álló melodramai karakterek – a falu bolondja és szerelme, a vak lány – fogatékossága látszólagos, valójában csak ők látnak tisztán, ők tudják, hogy a boldogulás érdekében el kell hagyniuk az otthonukat.

Ulmer sötét jóslatai beigazolódtak: a Holokauszt pusztításai felszámolták az európai zsidóság hagyományőrző kisközösségeit, az amerikai jiddis nyelvű diaszpóra tagjai pedig vagy asszimilálódtak, vagy Izraelbe költöztek. A jiddis filmből így vált filmtörténeti érdekesség, furcsa zárvány, amely a maga korában mégis hangot adott a választót előtt álló zsidóság legbelső félelmeinek.

A MOSOLY MÖGÖTT

Második alkalommal rendeztek Zsidó Filmfesztivált

Csinibabák

Az évek óta jelen lévő Izraeli Filmhéttel szemben e mustra a világ minden tájáról válogat a friss (többnyire egy-két éves), zsidó vonatkozással bíró filmek között. A szervezők – a Bálint ház, a Judafest és a Joint – célkitűzése két szempontból is a szélesebb közönség igényeit elégíti ki. A felvonultatott filmek között többségben vannak azok, amelyek csak mellékproblémaként, a központi konfliktust árnyaló, egyedi színnel gazdagító vonás-

ként tesznek fel a zsidó léttel kapcsolatos kérdéseket, ezzel összefüggésben pedig a vetített alkotások korántsem csupán a fesztiválokra szánt művészfilmek közül kerülnek ki – teret kaphatnak a romantikus vígjátékok és a kémfilm-paródiák éppúgy, mint a televíziós portréfilmek vagy a család minden tagját megszólítani képes animációs darabok. Ugyanakkor a tematikai és stílusbeli sokszínűség ellenére az idei felhozatalból hiányoztak az olyan súlyú, nemzetközileg is az első vonalhoz tartozó filmek, mint tavaly Paolo Sorrentino *Helyben vagyunk*ja volt – ezúttal többféle mozgóképből lehetett válogatni, de átütő erejű műveket találni nehezebb volt. Mindazonáltal a bemutatott kilenc játék- és hat dokumentumfilm közül (nem számítva a ragyogó ötlettel műsorra tűzött Garas Dezső-retrospektívét) kiemelnénk néhányat, amelyek a fesztivál jellemző irányait is kijelölik, amennyiben a mai Izraelről, a kisebbségben élő zsidóságról vagy a társ-művészetekben (képregény, animáció) megjelenő zsidó tematikáról tudósítanak.

A friss, 2013-as *Csinibabák*at nézve éppen az tűnik fel leginkább, mennyire problémamentesnek és harmonikusnak mutatja az izraeli társadalom képét. A hazai nézők sokkal gyakrabban találkozhatnak olyan filmekkel, amelyek kifejezetten az izraeli politika ellentmondásaira és az ott élők traumatikus él-

ményeire irányítják a figyelmet (Libanoni *keringő*), vagy éppen műfaji közegben fogalmazzák meg az együttélés nehézségeit (lásd a tavalyi Titanicon vetített *Veszethez* slasher-horrorját). A *Csinibabák* ilyen szempontból bármely nyugati demokráciában játszódhatna, hiszen politikai vagy szociális problémákról szó sem esik. A címszereplők egytől egyig öntudatos, emancipált, a helyüket megtalált nők, valamint egy meleg óvóbácsi – valóságos tolerancia-oktatófilmet kapunk, amelyben az a legszimpatikusabb, hogy teljes természetességgel kezeli a másság elfogadásának és kimutatásának példáit. Nem érdemes fennakadni rajta, hogy Eytan Fox filmje kísérletet sem tesz rá, hogy a jó anyagi helyzetben lévő, nagyvárosi zsidó főszereplők világán kívülre merészkedjen. A *Csinibabák* önfeledt komédiájához nem is illenének a komolyabb problémák, helyettük egy rémes nemzetközi dalversenyen való indulás a tét, amely hollywoodi recept szerint lehetőséget teremt arra, hogy a szereplők közhelyes, de remek tempóban sorjázó fordulatok árán megtanuljanak hinni önmagukban és a barátságuk erejében.

A *Csinibabák* szereplőinek csak magánéleti problémáik vannak, a *Gatekeepers* – *A Sin Bet titkai* című dokumentumfilmben megszólaló férfiaknak viszont magánéletük sincs. A fesztivál talán legfontosabb bemutatója volt a *Gatekeepers*, amely megmutatja, mi zajlik Izraelben a színpadok mögött, mi kell ahhoz, hogy működni tudjon az a normális, liberális társadalom, amelyben elkészülhet, mondjuk, a *Csinibabák* című film. Dror Moreh kamerája előtt elsőként szólal meg az izraeli titkosszolgálat, a Sin Bet egykori vezetői. A Sin Bet Izrael alapítása óta működik, valódi jelentőségre azonban az 1967-es Hatnapos Háború után tett szert. A palesztin felkelőket kordában tartó, a környező arab területek felől érkező támadásokat megelőző-visszaverő szervezet a Bush-kormányzatnál jóval korábban tette magáévá a „terrorizmus elleni háború” kérdéses hitelű jelszavát, amelynek nevében olykor csak feltételezésekre vagy félinformációkra támaszkodva hajt végre komoly politikai és erkölcsi kockázattal járó, esetenként polgári áldozatok életét követelő katonai akciókat. A titkosszolgálati vezetők (egyőtől egyik intelligens, szimpatikus, meglett emberek) leszögezik ugyan, hogy az ő hivatásukban nincs helye a morális megfontolásoknak, valójában másról sincs szó, mint annak az utólagos boncolgatásáról, hogy meddig mehetnek el, mit tehetnek meg az ő po-

ziciójukban. A végig háttérben maradó, kérdéseivel a békepárti, mainstream liberális álláspontot képviselő Moreh ugyan nem rendíti meg az interjúalanyok saját igazságukba vetett hitét, de mind őket, mind a nézőt elgondolkodtatja az izraeli politika sikereiről és kudarcairól. A *Gatekeepers* erénye, hogy úgy hozza közelebb hozzánk a Sin Bet vezetőit, hogy sem dicső hadvezéreket, sem démonokat nem kreál belőlük – ahogy mindenki, úgy ők is végzik a munkájukat, a té-

A rabbi macskája

vedéseikkel járó felelősséget pedig láthatóan mindannyian megszenvedik.

A fesztivál filmjeinek többsége azonban nem Izraelből érkezett, gyakrabban jelentek meg a kisebbségben élő zsidóság problémái. Idén is volt olyan film, amely témája és hangütése okán joggal tartozhatna az írásunk elején hiányolt, fajsúlyos moziarabok közé, ám a fontosabb nemzetközi fesztiválok programjából egyelőre kimaradt: a 2012-es *Ezután*, Wladyslaw Pasikowski lengyel-orosz-holland koprodukcióban készült, a jedwabnei tragédiát alapul vevő – helyenként talán hatásvadász – filmje. A dráma végén a falu múltját, a zsidók helyben történt lemészárlását a '90-es években feltáró főhősöknek saját családjuk érintettségével is szembesülniük kell. A Lengyelországban nagy vitákat keltő mű azzal is szembesít, hogy a múlttal való számvetés Kelet-Európában kevesek kivételes tettein alapul.

A vetített filmek között azonban többségben voltak az európai zsidóság konfliktusait vigjátéki megközelítésben feldolgozó munkák. Maga a zsidó identitás ezekben a filmekben sokszor nem is nyert valódi jelentőséget: a '70-es években játszódó, francia *A legjobb nyaraimban* el is hangzik, hogy a narrátor-főhős számára „zsidónak lenni annyi, mint különbözni”, tehát sokkal inkább a másság elfogadásának általános

A múltfeltárás
filmje: Ezután

kihívása, mintsem kimondottan a zsidóság kérdése kerül előtérbe. Philippe Lellouche filmje egyébként kifejezetten a nagyközönség számára készült, bájos családtörténet, ügyesen megválasztott alapszituációval (a breton faluvidék állóvizét a vakációra érkező zsidó

Gatekeepers
– a Sin Bet
műhelytitkai

familia kavarja fel), amelyben éppen az egy szem valódi téttel bíró konfliktus, egy félrelépés megoldása válik sekélyessé és hiteltelenné. Erre talán a rendező személyes érintettsége ad magyarázatot: az izraeli születésű Lellouche félig-meddig saját családjáról forgatott, nosztalgiaja gyógyírt jelent a múlt fájdalmaira. Amíg *A legjobb nyaraim* figurái nem tulajdonítanak különösebb jelentőséget saját zsidóságuknak, addig az

Eszmélőrojtok párhuzamos portrékból összeálló dokumentumfilmjében csupa olyan fiatallal találkozunk, akik szeretnék megélni a zsidó identitást, akkor is, ha olyan tájon élnek, ahol erre alig van lehetőség (például egy mindentől elzárt virginiai farmon), vagy ha

nem a vallás felől közelítenének a zsidó kultúrához (ahogy a szekuláris jesivát nyitó izraeli fiatalok teszik). Az *Eszmélőrojtok* érezhetően inkább televíziós közlésre készült, formailag meglehetősen szegényesnek mondható, a bemutatott szereplők miatt azonban érdemes lehet a figyelemre. Kár, hogy csak észak-amerikai és izraeli fiatalokat ismerünk meg – nagyon izgalmas lenne egy európai országokban játszódó párdarabot készíteni ehhez a filmhez.

Úgy alakult, hogy az idei fesztivál-program legszínesebb alkotó-egyénségeit nem a mozgóképek, hanem egy másik médium, a képregény szerzői között volt érdemes keresnünk. Art Spiegelmanról rövid portréfilmet vetítettek (*Spiegelman művészetek*), amely éppen csak betekintést nyújt az egyik legfontosabb kortárs amerikai művész életművébe, akit a legtöbben – itthon kizárólag – a *Maus* kapcsán, a holokauszt-irodalom egyik remekművének író-rajzolójaként ismerik. Valóban a *Maus* a főmű, Spiegelman azonban az underground képregény jeles alkotójaként és illusztrátorként is világszínvonalú munkát végzett csaknem fél évszázados karrierje során. Ha Spiegelman az amerikai, a negyvenes évei elején járó Joann Sfar az európai képregény sztárja. Fiatal kora ellenére Sfar máris rengeteg albumot jegyez – magyarul is megjelent néhány, melyek közül sajátos érzékenységgel elkészített *A kis herceg*-adaptációját ajánlanánk mindenki figyelmébe. A szerző maga rendezett animációs filmet egyik legnépszerűbb sorozata, *A rabbi macskája* alapján. A több generáció számára élvezhető film képi világa gyönyörű (hiszen Sfar rajzainak stílusában készült), a végeredmény pedig csak azért nem kifogástalan, mert a film egyszerre három képregény-epizód adaptációja, emiatt kissé szétesővé válik a történet. Mindazonáltal így is érdemes volt beülni a beszélő tudó macska kalandjaira, aki a '20-as évek Algériájában igyekszik tisztességes zsidóvá válni, hogy elnyerje a rabbi lányának kegyeit. *A rabbi macskáját* nézve többet tanulhatunk a zsidóságról, a kulturális különbségekről és a történelemről, mint megannyi ismeretterjesztő filmből és komoly ábrázattal előadott eszmefuttatásból együttvéve.

Kráncz Bence

A BÁBUK MÉLTÓSÁGA

Csillagpor – Száz éve született Anna Margit

– kiállítás a Zsidó Múzeumban, 2013. október 9.–december 7.

Anna Margit emlékkiállítása az életmű keresztmetszete, melyet a népművészet, a „cselédfolk-lór” iránti fogékonyság, babái-bábui és önarcképei – melyek olykor kép a képben motívumként lebegnek csendéletein – reprezentálnak. Szuggesztív ábrázolások, clownos vidámsággal és keserűséggel. Világot teremtettek energiájukkal. Ők, a tragédiát sugárzó látnokok, próféták keltek életre, arcukon feloldhatatlan szomorúsággal és félelemmel... De ki válthatná meg a saját magányát?

Korai festményeit alig lehet Ámos munkáitól megkülönböztetni, halvány pasztellszínű alakjai réveteg önportrék (*Álló nő órával*, 1936) vagy Gulácsy ihlette sejtelmes jelene-tek (*Beteg lelkek kertje*, 1934). 1937-ben a festőpár találkozott Párizsban Chagallal, és egyes chagalli motívumok: óra, angyal, madár mindvégig visszacsengenek a művein.

Ámos munkaszolgálatának idején vált a vászon drámák közvetítőjévé: a kontúrok abroncsként zárják a formákat. 1945-ben az Európai Iskola egyik alapítója volt és alkotásai egykori szentendrei nyarak, Korniss Dezső és Vajda Lajos népművészet felfedező programjában fogantak, és mindinkább feltűnő bábui és bohócai gyermekrajyszerűen egyszerűek és harsány színvilágukkal expresszívék. 1948-53 között nem állít ki. 1953 után bábui, bohócai elbeszélő jelleggel népesítik be a teret képein.

A bábu attribútum és önarckép: riadt, szomorú, és önmagunk allegóriája, „magunk mögé rejtett magunk”. A bá-
bunak emberi méltósága van, feldolgozatlan traumákat és történeteket mesél, egy holokauszt-színpad bábszínházi szereplője, kitekint a mindennapok mögül. (Bábszínház, *Máriácska II.*, 1968). A bábu közvetít: magányt és fájdalmat és ítéletet mond. Törött bábu: hullámverések a létezés roncsain. (*Akasztott bábu*, 1955)

Bibliai témájú vásznait népművészeti tárgyak-alakok és saját bábui töltik ki. Ők az események alakítói: próféták, angyalok, királyok, királynők. A biblia világát és a zsidó vallási élet tárgyait láttató műveit népi üvegfestmények sugallták (*A csoda*, 1970, *Múlt idő II*), és színekben való tobzódásuk, mozgalmasságuk csak fokozódott, majd a 70-es években a gicstárgy, fotó és egyéb applikációknak köszönhetően harsogóvá váltak. A teremtés-sorozat táleszbe öltözött Jóistene szíve fölött sárga csillagot visel, lába szá-
molyon nyugszik, mellette halálfejre giccsképekből appli-

kált bűnbeesés jelenet (*Az alkotó pihen*, 1977).

A holokauszt feldolgozhatatlanságát évtizedekkel később festette ki magából a művész: megrendítő kompozíciójú a *Kristályéjszaka* 1977-ből, *A hóhér és áldozatai*, *Finnálé* (1981) dróton rángatott marionettjei felismerhető szereplők, *Az elkésett Messiás* 1985-ben a Duna-parton már csak cipőket talál. Az *Epilógus* „Csak azt tudnám feledni...” (1980) a legmegrázóbb kép a félelem betonbunkeréből: patkányok járnak körül egy kékruhás, kopasz, sikolyra torzult szájú rab babát, a vicsorogva karlendítő Hitler marionett mellett az embermáglyák füstje varjakkal száll az égből.

A magány képei: sárga ruhás özvegy fekete csipke-főkötővel, lába előtt halott madárral (Magány, 1983), kék ruhás turbános nő kezén megbilincsel madárka (*A bilincs*, 1982) eltörött napok és múlhatatlan kötődések jelképei. A 60-as évek *Tépett szárnyú angyala* a legtalányosabb, amint rózsát hagy egy széken és kitáncol az ajtón.

Utolsó – legkeserűbb éveiből – amikor saját elmúlását ábrázolta, már nincsenek képek a kiállításon.

Szarka Zsuzsanna

Csak azt tudnám feledni...

NE OLVADJ FÖL, MINT A VAJ!

Ben Turán: Szívzsídó – Drámák egy titkos fiókból.
Vince, 2013, 579 oldal, 2995 Ft

Ajó drámák mindegyikének van egy-egy kulcsmondata, amely idézhető, kifejezi a mű lényegi mondandóját, s emblematikusan azonos-sá válik a szerzővel. Ilyen mondattá lett a „Lenni vagy nem lenni”, vagy a „Küzdvé küzdj és bízva bízzál!” – és sorolhatnánk tovább a jól ismert mondatokat a drámairodalomból.

Ha Ben Turánnak szerencséje lesz, akkor most közreadott drámakötetének címadó darabja, a *Szívzsídó* egyik mondatfüzére ilyen kulcsmondattá, írói énje gondolati reprezentációjává válhat. „Ne olvadj föl, mint a vaj! Ne olvadj be, ne tűnj el! Emancipálódj, s ne asszimilálódj! Legyél és maradjál zsidó – jellegzetes és különleges!” Ezeket a súlyos szavakat a kötet talán legjobb drámájában Jászai Mari, a magyar színjátszás nagyszónya mondja szeretőjének, Szomory Dezsőnek, aki a XIX. század végének nagy asszimilációs hullámában Weisz Mór zsidó hírlapírócskából igazi magyar íróvá szeretett volna válni, s ezért – mint megannyi kortársa – gond nélkül vállalta identitása feladását. Ám minden törekvése ellenére már a Monarchia utolsó évtizedeiben, s Trianon után még inkább, rendre megkérdőjeleződött magyarsága. Kell-e ennél mélyebb konfliktus egy jó drámához? Ben Turán (azaz Turán Róbert, a jeles dramaturg és a Zsidó Múzeum volt igazgatója) minden lehetőséget kihasználja ennek a jellegzetesen magyar zsidó problematikának, amelyet egy jól megírt szerelmi történetbe ágyaz, elkerülve ezzel a tandrámába merevedés veszélyét. A Szomory-féle dilemmára Turán egy szintén sokak által

vallott, ám a befogadók oldaláról nem igazán szívesen vett választ fogalmaz, amit ugyancsak Jászai Marival mondat ki. „Ne hidd el, hogy fel kell adnod több ezer év hagyományát ahhoz, hogy egyenjogú lehessél!” Ez a liberális, ám meglehetősen ideálisnak ható álláspont talán nem véletlenül egy bővérű, életveg, a kor erkölcsait és mainstream közgondolkodását megvető művész által mondatik el. Ebben a dramaturgiai megoldásban rejtetten ott van a mai magyar többségi társadalom zsidó asszimilációhoz való viszonya is.

A *Szívzsídó* mellett a kötet másik jelentős drámája a *Csellengők* is hasonlóan élesen veti fel az asszimiláció kérdését. A groteszk játék az ötvenes évek közegében, nem sokkal a holokauszt után, két túlélőnek az asszimilációhoz való, egymástól gyökeresen eltérő viszonyát mutatja be. Az egyik, Ordentlich Dezső az elszenvetett sérelmek okán képtelen zsidóként élni, s egyszersmind képtelen beilleszkedni. Barátja, Benczúr Áron a szocializmus sikeres zsidója, az új világ értékrendjével azonosul, s a felszínen eltép minden zsidóságához kötődő szálát. A két figura közti különbséget Turán azzal jellemzi, hogy az egyik hosszúnappor titokban eszik, míg a másik titokban böjtöl. A kötetben szereplő művek szinte mindegyike valamilyen módon kapcsolódik a zsidó lét, az asszimiláció, a zsidó történelem témájához.

A drámagyűjteményt lezáró ajánló írásban Turán utal is arra, hogy a rendszerváltás után született művek megírásának egyik fontos motívuma a magyarországi antiszemitizmus erősödése. Talán egyedül a *Melina (avagy a Torzó)*, a Melina Mercoury életének egy epizódját megidéző dráma tekinthető némiképp kakukktójásnak. De a diktatúra által üldözött színész sorsát a számkivetettség, a szabadságért vívott küzdelem megidézése három kötetbeli művel is rokonítja. A *Dildó úr (avagy: a lábad között az Éden)* kissé naturalista, már-már obszcén satírtjáték, Epifánész Antiokhosz király Jeruzsálem és a Szentföld feletti uralma elleni, a zsidók Juda Mákkábi vezetésével vívott szabadságküzdelmének állít emléket. A Győri Balett által feldolgozott *Purim: avagy a Sorsvetés* librettó a perzsa diaszpórában véghezvitt, az Eszter könyvében szereplő zsidó szabadságharcot meséli el, míg a *Mózes odaát* az egyiptomi rabszolgaságból való szabadulás szép története balettba álmódva.

Ben Turán kinyitott egy titkos fiókot, amelyből a már ismert művek mellett előkerült néhány figyelemre méltó dráma is. Most a színházakon a sor: sikerül-e a darabokat élő eleven előadásokká avatni.

Schüttler Tamás